

SOCIÁLNÍ ASPEKTY RESOCIALIZAČNÍHO PROCESU

Tomáš Černý

Bakalářská práce
2013

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

INSTITUT
MEZIOBOROVÝCH STUDIÍ BRNO

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Institut mezioborových studií Brno

akademický rok: 2011/2012

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Tomáš ČERNÝ**

Osobní číslo: **H108032**

Studijní program: **B7507 Specializace v pedagogice**

Studijní obor: **Sociální pedagogika**

Téma práce: **Sociální aspekty resocializačního procesu**

Zásady pro vypracování:

Zadané a zvolené téma bude zpracováno podle pokynů obsažených v materiálu IMS – Metodika psaní odborného textu a výzkum v sociálních vědách (IMS 2009). Případně podle dalších materiálů, z nichž některé jsou obsaženy v literatuře připojené k tomuto studijnímu textu. Zejména bude dbáno na dodržování zásad publikační etiky a pravidel společenskovedního výzkumu. Průběžné výsledky práce budou pravidelně konzultovány s vedoucím bakalářské práce.

S vědomím těchto zásad a pravidel a po konzultaci s vedoucím bude práce zaměřena:

- na analýzu současného stavu výkonu trestu odnětí svobody v ČR,
- na analýzu problematiky programů zacházení s odsouzenými,
- na specifika výkonu trestu odnětí svobody,
- na realizaci programu zacházení v kontextu vzdělávání, využívání volného času, vytváření pracovních návyků a upevňování sociálních návyků odsouzených v podmínkách VS ČR,
- na možnosti začlenění odsouzených do společnosti.

Rozsah bakalářské práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

Černíková, V.; Makariusová, V.; Sedláček, V.; Sociální ochrana. Praha:PA ČR, 1998.

Hájek, S. Současné problémy a reforma českého vězeňství. Brno: MU, 1996.

Mezník, J. Základy penologie. Brno: MU, 1995.

Mühlpachr, P. Vývoj ústavní péče. Brno: MU, 2001.

Sochůrek, Jan. Nástin vybraných problémů forenzní psychologie II. díl. Liberec 2002.

Vágnerová, M. Psychopatologie pro pomáhající profese. Praha: Portál, 1999.

Další literatura bude obsažena v Projektu bakalářské práce a průběžně doplňována během práce na tomto textu.

Vedoucí bakalářské práce:

prof. PhDr. Pavel Mühlpachr, Ph.D.

Katedra sociální pedagogiky

Datum zadání bakalářské práce:

16. března 2012

Termín odevzdání bakalářské práce:

30. dubna 2013

V Brně dne 16. března 2012

prof. PhDr. Pavel Mühlpachr, Ph.D.
vedoucí ústavu

PhDr. Milošlav Jůzl, Ph.D.
vedoucí katedry

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k prezenčnímu nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné;
- na bakalářské práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

TOMÁŠ ČERVÍK
.....
Jméno, příjmení studenta

V Brně 30. 4. 2013
.....

.....
Podpis

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlázení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu, k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst. 3). Odpirá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlídně k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

Abstrakt

Práce analyzuje reálnou možnost pozitivního vlivu stanoveného programu zacházení na resocializaci odsouzeného prostřednictvím analýzy faktorů, které ovlivňují resocializační proces, především aktivity programu zacházení, udržování rodinných a pracovních vztahů apod. Tato práce se snaží přiblížit specifika a problematiku Programů zacházení ve věznicích v České republice. Práce se také snaží zjistit prostřednictvím empirické části informace o odsouzených, zapojených do programu zacházení, zejména jak vnímají program zacházení a jeho aktivity. Práce se věnuje také systému vězeňství, resocializačním systémům a specifickým jednotlivých typů věznic.

Klíčová slova

Program zacházení, odsouzený, výkon trestu odnětí svobody, vězeňství, aktivity, resocializace, účel trestu

Abstract

The paper analyzes the real possibility of a positive effect of treatment on established program convict rehabilitation, through the analysis of the factors that influence the rehabilitation process, the activities of the treatment program, maintaining family and work relationships, etc. This paper attempts to explain the specifics and problems of treatment programs in prisons in the Czech Republic. Work is also trying to find out through the empirical information about the convicts involved in the treatment program, especially how they perceive treatment program and its activities. The work also focuses on the penitentiary system, socialization systems and the specifics of each type prisons.

Key words

Treatment program, convictions, prison sentences, prison services, activities, resocialization, the purpose of punishment

PODĚKOVÁNÍ

Především děkuji svému vedoucímu práce prof. PhDr. Pavlu Mühlpachrovi,PhD. za odbornou a užitečnou metodickou pomoc, kterou mi poskytl při zpracování této bakalářské práce. Dále chci poděkovat PhDr. Pavlu Ondráškovi, řediteli Věznice Rapotice, za povolení dělat výzkum v této věznici.

Také bych rád poděkoval svým blízkým a přátelům za nesmírnou trpělivost, čas a ochotu při získávání důležitých informací a materiálů ke studiu.

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma **SOCIÁLNÍ ASPEKTY RESOCIALIZAČNÍHO PROCESU** zpracoval samostatně a použil jsem literaturu uvedenou v seznamu použitých pramenů a literatury, který je součástí této práce. Elektronická a tištěná verze závěrečné práce jsou totožné.

Obsah

Úvod	2
I.TEORETICKÁ ČÁST	4
1 Systém vězeňství.....	5
1.1 Výkon trestu odnětí svobody.....	5
1.2 Účel výkonu trestu	6
1.3 Typy věznic	7
1.4 Specifika jednotlivých typů věznic	8
2 Resocializace odsouzených	14
2.1 Systémy resocializační výchovy	14
2.2 Výkon trestu jako nositel trestně právní a sociální kontroly.....	16
2.3 Negativní vliv vězeňského prostředí na osobnost odsouzeného	18
2.4 Proces prizonizace.....	19
2.5 Postpenitenciární péče.....	21
3 Program zacházení.....	23
3.1 Charakteristika programu zacházení	23
3.2 Metody resocializace	24
3.3 Volba programu zacházení a jeho hodnocení	27
3.4 Odborný personál programu zacházení.....	28
4 Charakteristika Věznice Rapotice.....	31
4.1 Resocializační proces ve Věznici Rapotice.....	31
4.2 Prostupná skupina vnitřní diference	35
4.3 Duchovenská činnost ve Věznici Rapotice	37
II.PRAKTICKÁ ČÁST	39
5 Cíl empirické práce.....	40
5.1 Metoda dotazníku	41
5.2 Interpretace zjištěných faktů	45
5.3 Vyhodnocení výzkumného šetření	52
Závěr	54
Použitá literatura	55
Časopisy a jiné zdroje.....	56
Internetové zdroje	57
Seznam tabulek a grafů	58
Seznam použitých zkratk.....	58
Seznam příloh.....	59

Úvod

Jedním z nejzávažnějších a společensky nejnebezpečnějších jevů je tedy bezpochyby *kriminalita a delikvence*. Vzhledem k vysokému stupni společenské nebezpečnosti jsou tyto sociálně patologické jevy již dlouhodobě středem pozornosti odborné veřejnosti a nejen jí. Otázkou kriminality se zabývá celá řada vědních disciplín a odborníků, kteří hledají racionální řešení problémů souvisejících s kriminalitou. Jejich snahou je dosáhnout změn, které by vedly ke korekci jednání delikventů, tak aby bylo společensky přijatelné a pokud možno trvalé.

„Penologie ať už jako samostatný obor nebo jako součást kriminologie, potřebuje provádět neustále soustavný, aktivní výzkum, neboť tato činnost má zásadní význam pro utváření penitenciární odbornosti. Systematický proces bádání zkoumá fakta, zákonitosti, vztahy a další jevy, bez kterých lze stěží pochopit složitou problematiku zacházení s vězněnými osobami“ (Petras M., České vězeňství, 3/2010, s. 21).

Výzkumné poznatky je třeba dále interpretovat a modifikovat pro využití v praxi, čímž přispívají k zefektivnění práce s vězni a možnosti jejich resocializace a reintegrace do společnosti.

Kriminální chování a delikvenci můžeme definovat jako antisociální chování, spočívající v porušování zákonných norem, které je následně sankcionováno. Příčiny vzniku jsou vzájemnou interakcí biologických, psychických a sociálních faktorů. Každý trestný čin je souhrn vnitřních a vnějších okolností. Trestnou činnost lze chápat jako projev poruchy sociálněadaptačních schopností a dovedností. Pachatelé trestných činů nejsou schopni nebo ochotni plnit stanovené sociální normy, základní požadavky a očekávání společnosti. Většině z nich chybí náhled na nevhodnost vlastního chování a nemají proto potřebu usilovat o nápravu nebo hledat odbornou pomoc.

Penitenciární proces zahrnuje řadu zátěžových situací, především v oblasti psychických a tělesných potřeb. Dochází ke ztrátě svobody, přetrhání rodinných a společenských vztahů, ztrátě zaměstnání nebo společenského postavení. Osoby ve výkonu trestu odnětí svobody jsou nuceny přizpůsobit se novému prostředí, lidem, způsobu života apod. Reakce na uvěznění může být u jedinců zcela odlišná.

Každopádně se jedná o velmi zátěžovou situaci, zvláště u poprvé vězněných osob. Výkon trestu vede k izolaci a eliminaci většiny sociálních rolí. Dochází k úbytku vědomostí, dovedností a návyků. Tyto změny se pak stávají překážkou pozdějšího návratu do společnosti.

Proto musí být průběh adaptace vězňů pečlivě sledován a kontrolován. Musí být doplněn o specifické aktivity a metody s cílem eliminovat negativní důsledky psychosociálních faktorů, které na ně v různé míře a intenzitě působí. Jedná se o sít' etopedických, výchovných, psychologických a jiných terapeutických postupů (Fischer S., 2009, s. 200-201).

Bakalářskou práci na téma „Sociální aspekty resocializačního procesu“ jsem si zvolil proto, protože pracuji ve Věznici Rapotice jako vychovatel s nejrůznějšími skupinami odsouzených. V rámci výchovných aktivit pracuji s odsouzenými všech věkových skupin. Práce s odsouzenými v průběhu výkonu trestu odnětí svobody má význam pro jejich znovu začlenění do občanského života po propuštění. Snahou pracovních, vzdělávacích, speciálně výchovných a zájmových aktivit programu zacházení je potlačení negativního vlivu vězeňského prostředí na odsouzené. Odsouzení po propuštění z výkonu trestu by měli být připraveni pro úspěšné znovu začlenění do společnosti bez dalšího páchání trestné činnosti.

Cílem práce je zjistit reálnou možnost pozitivního vlivu stanoveného programu zacházení na resocializaci odsouzeného, prostřednictvím analýzy faktorů, které ovlivňují resocializační proces, především aktivity programu zacházení, udržování rodinných a pracovních vztahů apod. Chtěl bych také zjistit další informace o odsouzených, zapojených do programu zacházení, zejména jak vnímají program zacházení a jeho aktivity.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 Systém vězeňství

1.1 Výkon trestu odnětí svobody

Trest odnětí svobody je v životě jedince velmi závažný zlom, zejména u prvotrestaného a prvovězněného. Účelem trestu je sice odstrašení od dalšího delikventního chování a ochrana společnosti, ale postupy a způsoby zacházení s odsouzenými mají mít také korektivní účinek a humánní přístupy. Člověk, který byl ve vězení se dostává do role „kriminálního“ a ta představuje silné společenské stigma. Sankce je nejen reakcí společnosti vůči nepřijatelnému nebo nežádoucímu chování, ale má další sociální důsledky. Nálepka „již trestaného“ jedinci zůstává po odpykání trestu a celý jeho život.

V souvislosti s uvězněním jedinec ztrácí dvě základní opory:

- **Rodinu a další sociální kontakty a vztahy** – posilováním těchto vztahů je jedním ze stěžejních úkolů specialistů vězeňské služby při jejich působení na vězněnou osobu. Z praxe víme, že v průměru 60% odsouzených toto zázemí opravdu nemá, a další část jej ztrácí v průběhu výkonu trestu,
- **zaměstnání, pracovní návyky a dovednosti** – bez zaměstnání není jedinec prakticky schopen návratu do společnosti bez další delikvence. Proto působení v tomto směru je neméně důležité při zacházení s odsouzenými.

V rámci výkonu trestu odnětí svobody má být jedinec korektivním způsobem systematicky připravován pro život na svobodě. Toto je možné u jedinců, kteří mají zázemí postavené na výše uvedených pilířích (Fischer S., 2006).

1.2 Účel výkonu trestu

Účel výkonu trestu odnětí svobody je vymezen v našem trestním zákoně. Podle tohoto ustanovení je účelem trestu: „*chránit společnost před pachateli trestných činů, zabránit odsouzenému v dalším páčání trestné činnosti a vychovat ho k tomu, aby vedl řádný život, a tím působit výchovně i na ostatní členy společnosti*“.

- **Výchovná funkce** výkonu trestu odnětí svobody tedy vyplývá z tohoto ustanovení a spočívá především v systému podmínek, aktivit a zásad, které musí být uplatněny, aby trest odnětí svobody měl výchovný účinek. Výchovná funkce trestu je realizována v procesu programu zacházení s odsouzenými, který je vymezen v zákoně č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody (Černíková V., 2008, s. 143).
- **Ochranná funkce** chrání společnost před pachateli trestných činů a také se snaží bránit odsouzenému páchat další trestnou činnost. Podle nebezpečnosti pro společnost pak soud určí délku trestu a také typ věznice, do které bude vzhledem ke své nebezpečnosti odsouzený zařazen. Dále, po výkonu trestu, může soud nařídit další opatření jako ústavní léčbu, výkon detence aj. (Černíková V., 2008, s. 143).

Ke zmírnění psychosociálních důsledků penitenciárního procesu dochází při práci s delikventními jedinci ve vyšší míře k uplatňování alternativních forem práce, jako je probace a mediace, které mají i legislativní oporu.

„Probace (z lat. zkouška, vyzkoušení, důkaz) obsahuje prvky sociální, psychologické a pedagogické pomoci a poradenství. Jde o specifický postup v rámci uplatnění sankcí nespojených s odnětím svobody, spočívající v povinnosti odsouzeného (obviněného) jedince být v průběhu zkušební doby v kontaktu s probačním pracovníkem. Obsah probačního dohledu nad jedincem je pojímán jako pomoc a kontrola. Pomoc je zaměřena na snadnější řešení a překonání problémů rodinného, sociálního

i pracovního charakteru. Kontrola je zaměřena na žádoucí způsob života a na plnění soudem stanovených omezení a povinností“ (Fischer S., 2009, s. 199).

„Mediace spočívá v uceleném procesu mimosoudní formy řešení sporů. Jde o proces se specifickými principy a strategiemi, vedoucími k oboustranné dohodě zúčastněných stran, pachatele i poškozeného bez dalšího trestu“ (Fischer S., 2009, s. 200).

Obecně prospěšné práce je alternativní trest, jehož smyslem je umožnit odsouzeným vykonat trest na svobodě způsobem, který je pro společnost prospěšný a nenarušuje rodinný a pracovní život odsouzeného (Matoušek O., 2005, s. 294).

1.3 Typy věznic

„Zařazení odsouzeného do určitého typu věznice je provedeno na základě rozhodnutí soudu a je součástí rozsudku, kterým se odsouzenému ukládá výkon nepodmíněného trestu odnětí svobody“ (Černíková V., 2008, s. 95).

Věznice jsou diferenciovány dle způsobu vnější ostrahy a zajištění bezpečnosti do čtyř základních typů:

- **s dohledem** - pachatel, kterému byl uložen trest odnětí svobody za trestný čin spáchaný z nedbalosti a který dosud nebyl ve výkonu trestu pro úmyslný trestný čin,
- **s dozorem** - pachatel, kterému byl uložen trest za trestný čin spáchaný z nedbalosti a který již byl ve výkonu trestu pro úmyslný trestný čin, nebo pachatel, kterému byl uložen trest za úmyslný trestný čin ve výměře nepřevyšující dva roky a který dosud nebyl ve výkonu trestu pro úmyslný trestný čin,
- **s ostrahou** - pachatel, kterému byl trest uložen za úmyslný trestný čin a nejsou zároveň splněny podmínky pro umístění do věznice s dozorem nebo zvýšenou ostrahou, a pachatele, který byl odsouzen pro trestný čin spáchaný z nedbalosti a nebyl zařazen do výkonu trestu odnětí svobody s dohledem nebo dozorem,

- *se zvýšenou ostrahou* - pachatel, kterému byl uložen trest odnětí svobody na doživotí, kterému byl uložen trest odnětí svobody jako zvlášť nebezpečnému recidivistovi (§41 odst. 1 tr.zákona), kterému byl za zvlášť závažný trestný čin (§41 odst.2 tr.zákona) uložen trest odnětí svobody ve výměře nejméně osmi let nebo který byl odsouzen za úmyslný trestný čin a v posledních pěti letech uprchl z vazby nebo výkonu trestu (Černíková V., 2008, s. 95).

1.4 Specifika jednotlivých typů věznic

Do výkonu trestu odnětí se dostávají také lidé, kteří trpí různými poruchami chování, poruchami osobnosti, sexuálními deviacemi apod. Nastupují ale také osoby mladistvé, se sníženou mentální nebo zdravotní schopností, tělesně postižení, lidé závislí na alkoholu či jiných psychotropních látkách, osoby přestárlé nebo ženy. Pro tyto vězňené osoby jsou zřizována ve věznicích specializovaná oddělení, někdy i celé věznice, které se řídí specifickými postupy a programy zacházení. Hlavním cílem této diferenciaci je ochrana těchto lidí před šikanou, nevhodným jednáním ze strany spoluvězňů, ale také nekvalifikovaného personálu. V druhé rovině se jedná ale i o ochranu spoluvězňů, kteří mohou být pobytem těchto osob vystaveni negativním důsledkům soužití.

Výkon trestního opatření odnětí svobody u mladistvých

Jeho udělování je upraveno zákonem č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže a výkon tohoto trestního opatření je upraven zákonem č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody. Výkon tohoto trestního opatření se vykonává ve věznicích, které jsou určené, specializované pro mladistvé. U mladistvých je brána na zřetel etapa vývoje, dosažená míra psychické i fyzické zralosti, rozumová, sociální a mravní vyzrállost, úroveň chování, sociální odpovědnost podmíněná prostředím, ve kterém byl mladistvý vychováván. Výkon trestního opatření se v těchto případech více zaměřuje na naplnění výchovného cíle a to prostřednictvím minimalizace negativních důsledků uvěznění. Vytvářením podmínek pro realizaci široké škály

činností obsažených v programu zacházení pro mladistvé. Dále také vypracováním skupin vnitřní diferenciaci podle osobnostní charakteristiky, závažnosti provinění a úrovně psychosociální zralosti. V programech zacházení mají prioritní místo vzdělávací činnosti, které mladiství denně vykonávají. Díky kázeňské praxi dochází k posilování pozitivní aktivity mladistvého, k aktivní účasti na sociálních podmínkách života ve věznici, posiluje se orientace na budoucnost a příprava na život na svobodě (profesní příprava, kontakt s rodinou, urovnání vztahů apod.) (Černíková V., 2005, s. 92-94).

Věznice Všehrdy je profilována zejména pro zajištění výkonu trestního opatření mladistvých odsouzených mužů. Mimo vzdělávací aktivity zajišťované denní výukou ve školském vzdělávacím středisku probíhají u odsouzených mladistvých standardizované programy TP 21 JUNIOR, jejichž hlavním cílem je odsouzené motivovat k vytvoření pozitivního náhledu na nevhodnost řešení konfliktních a zátěžových situací agresivním jednáním, uvědomovat si vlastní zodpovědnost za své jednání a porušování zásad společenského chování. Dílčími cíli je poskytnout mladistvým informace o možných důsledcích a dopadech agresivního a násilného chování a návod k pozitivním změnám. Podporuje se sebedůvěra a smysluplné využívání volného času. Program je především určen pro mladistvé, kteří mají soustavné problémy s ostatními a spory řeší agresivitou. V rámci programu se pracuje jak s kognitivní, tak i emotivní složkou osobnosti. Dopoledne se odsouzení mladiství seznamují spíše s teorií, v odpoledních hodinách se zaměřují spíše na psychosociální výcvik, relaxaci, pohybovou terapii nebo arteterapii apod. Působení na jedince je zaměřeno na celou jeho osobnost a nepřetržitě 24 hodin za účasti všeho personálu. Je realizováno skupinově i individuálně. Hlavním cílem zacházení s mladistvým je rozvoj zralého chování, charakteristického seberegulací založenou na samostatném a odpovědném rozhodování a akceptaci následků. Proto jsou mladiství vedeni k samostatnému rozhodování o využití volného času (České vězeňství, 2/2011, s. 22).

Výkon trestu matek nezletilých dětí

Obsah a forma zacházení s odsouzenými matkami je v souladu se zákonem č.169/1999 Sb. O výkonu trestu odnětí svobody a vyhláškou č. 345/1999 Sb., řádem výkonu trestu odnětí svobody, vychází z potřeb dítěte a přihlíží ke specifickým zvláštnostem matek i dětí. Program výchovy a vzdělávání je zaměřen na všestranný rozvoj osobnosti dítěte a současně na zachování citových vazeb mezi matkou a dítětem. Výkon trestu matek, které mají ve své péči nezletilé děti je pečlivě zvažován, a je povolen na základě splnění vymezených předpokladů: pokud se odsouzená žena řádně a odpovědně starala o jedno či více dětí již před výkonem trestu, zda má dostatek finančních a materiálních prostředků k zajištění péče o děti a zda má možnost starat se o děti i po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody. Pokud odsouzená žena dostane povolení k péči o dítě ve výkonu trestu odnětí svobody, stará se o něj celodenně, včetně provádění všech aktivit spojených s výchovnou péčí, přípravou jídla, praním prádla, úklidem, vycházkami apod. Základem programu zacházení je celodenní péče matky o dítě a rozvoj dovedností s touto péčí spojených. Pokud matky dobře zvládají stanovený program zacházení týkající se celodenní péče o dítě, mají možnost se účastnit zájmových či vzdělávacích aktivit ve věznici (arteterapie, vyšívání, pletení, aranžování, sportovní aktivity, výuka cizích jazyků a mnoho dalších), které probíhají rovněž pod odborným vedením zaměstnanců Věznice Světlá nad Sázavou, kde jsou tyto odsouzené matky s dětmi umístěné. Pokud se matka z nějakého závažného důvodu o dítě nemůže postarat a pečovat o něj (nemoc aj.), převezme péči o dítě zaměstnanec vězeňské služby. Zajištění péče o dítě se řeší také ve spolupráci s odborem sociálně-právní ochrany dětí (Černíková V., 2005, s. 92-94).

Výkon trestu odsouzených trvale pracovně nezařaditelných

Odsouzení, kteří jsou trvale pracovně nezařaditelní (zdravotní omezení, vysoký věk apod.), vykonávají trest ve specializovaných odděleních věznic (např. Ostrava). Tito vězni jsou ubytováni odděleně od ostatních vězňů na specializovaném oddělení ve věznici s přihlédnutím na typ věznice určené soudem. Podle rozhodnutí lékaře jim je poté zajišťována zdravotní a rehabilitační péče. Na základě vlastní žádosti a se souhlasem lékaře pak může vykonávat pro něj vhodné práce (Černíková V., 2005, s 92-94).

Výkon trestu odsouzených s duševními poruchami a poruchami chování

Odsouzení s poruchami duševními a poruchami chování mohou vykonávat trest ve specializovaných odděleních věznic pouze na základě doporučení psychologa nebo psychiatra (*Černíková V., 2005, s. 92-94*).

Dlouholetou tradici má ve věznici Heřmanice specializovaný úsek pro výkon trestu mentálně retardovaných odsouzených do věznice s ostrahou a pro výkon trestu ochranné léčby protialkoholní a léčby patologického hráčství v ústavní formě ve věznici s ostrahou. Konkrétní formy, metody působení a hodnocení jsou v rukou speciálního pedagoga, který se vyjadřuje i k účasti odsouzených na kulturních a sportovních akcích. Základem zacházení s těmito odsouzenými je režimově resocializační léčba s využitím adekvátních terapeutických technik (pracovní nebo skupinová terapie, komunitní systém, psychoterapie, relaxační metody, řízené zájmové, především sportovní aktivity, apod.).

Cílem oddělení pro výkon trestu mentálně retardovaných je snaha minimalizovat možnost zneužívání slabších odsouzených a umožnit hendikepovaným vězňům výkon trestu odnětí svobody v prostředí, které nebude zhoršovat jejich psychický stav.

Cílem oddělení pro výkon ochranné léčby protialkoholní a léčby patologického hráčství v podmínkách výkonu trestu se stala snaha umět aplikovat u odsouzených dovednosti potřebné pro život a usnadňující abstinenci. Zvládnout rozsáhlou škálu dovedností, týkajících se zvládnání rizikových duševních stavů a různých forem sebeovlivnění. Dalším cílem je přehodnocení vztahu k alkoholu, poznávání nového životního stylu a schopnost autoregulace ve vztahu k alkoholu.

Vězni ze specializovaného oddělení mají možnost využít dílnu šití, ergoterapeutickou dílnu k výrobě dřevěných hraček a pedagogických pomůcek nebo dílnu keramickou. Výrobky jsou následně předávány do mateřských škol nebo dětských domovů (*České vězeňství, 2/2012, s. 23*).

Ve Věznici Opava jsou programy zacházení pro odsouzené ženy s duševní poruchou a poruchou chování zaměřeny především na sebeobslužné činnosti, tedy udržování pořádku a hygieny. Případně na jednoduchou aktivitu jako je četba, společenské hry nebo ruční práce. Tyto ženy většinou nejsou schopny samostatného civilního života, nemají zázemí ani práci a často se vrací do věznice zpět (*České vězeňství, 2/2012, s. 19*).

Výkon doživotního trestu

Odsouzení k doživotnímu trestu odnětí svobody vykonávají trest zásadně na odděleních se zesíleným stavebně technickým zabezpečením, pracují na pracovištích výhradně uvnitř oddělení, při opuštění těchto prostor (vycházky) mohou být v odůvodněných případech i poutáni. Odsouzeným může být umožněno navštěvovat kulturní a společenské místnosti společně s ostatními odsouzenými v oddělení výjimečných trestů. Návštěvy odsouzených jsou prováděny zpravidla za přímého dohledu vězeňské služby (*Černíková V., 2005, s. 92-94*).

Důležitou oblastí jsou různé sportovní aktivity, které představují mimo jiné významný prvek podpory celkového zdraví. Různé vzdělávací aktivity mají svůj význam především ve smyslu potlačení negativních vlivů vězeňského prostředí na odsouzené. V oblibě jsou volnočasové aktivity, kde můžou vězňové uplatnit své vědomosti a soutěživost.

Výkon trestu drogově závislých

Specializované oddělení pro výkon trestu drogově závislých žen bylo poprvé otevřeno v roce 1999 v opavské věznici. Práce s těmito ženami je velmi složitá, dlouhá a téměř neměřitelná. Jednou ze zpětných vazeb jsou klubová setkání bývalých absolventů léčby s těmi aktuálně se léčícími, která sehraávají významnou terapeutickou roli (*České vězeňství, 1/2012, s. 18*).

Již deset let je v provozu specializované oddělení zaměřené na ochranné léčení. Od roku 2003 pak toto oddělení získalo statut léčebny. Základem léčby je režimově

resocializační léčba s psychoterapeutickými technikami se zaměřením na řešení závislosti trvalou abstinencí (*České vězeňství, 1/2012, s. 24*).

Ve specializovaných odděleních pro výkon trestu osob s poruchou chování způsobenou užíváním psychotropních látek (SOVT) jsou aktivity přizpůsobovány a směřovány k účelu těchto oddělení. Ve výstupním oddělení jsou orientovány především na přípravu odsouzených na přechod do civilního života. Dále pak na poskytnutí možností upevnění návyků spojených se sebeobslužnými činnostmi formou výcvikových programů a extramurálních aktivit, včetně sociálně právního poradenství k praktickým možnostem řešení možných sociálních problémů při hledání zaměstnání nebo bydlení. V SOVT jsou aktivity zaměřeny na postupnou změnu životních hodnot a změnu některých postojů k řešení problémových situací formou psychosociálních výcviků a terapií. Důležitou formou aktivit je sportovní zátěžový program, směřovaný ke zvýšení fyzické kondice po abúzu drog, zvládnutí agresivity a smysluplného trávení volného času (*České vězeňství, 2/2011, s. 22*).

Výkon trestu u odsouzených cizinců

Při výkonu trestu odnětí svobody u cizinců se přihlíží k interkulturním rozdílům a podle možností věznice se jim umožňuje dodržovat kulturní a společenské tradice. Při programu zacházení se přihlíží, jestli byl odsouzenému uložen trest vyhoštění. Odsouzení se podle zájmu a úrovně znalostí českého jazyka mohou zúčastnit programů vzdělávání nebo kurzů výuky českého jazyka (*Černíková V., 2005, s. 92-94*).

2 Resocializace odsouzených

Resocializace je pojem užívaný ve vězeňské praxi jako korektivní nebo druhotná socializace jedinců, u nichž proces socializace v dřívějších vývojových etapách neproběhl buď proto, že se v něm vyskytly jednotlivé nedostatky a nepříznivé podmínky (v tom případě jde o socializaci deficitní), nebo proto, že byli „socializováni“ v antisociálním smyslu, tj. zapojeni do systému hodnot a norem rozporných s morálními hodnotami a zákonnými normami (socializace deviantní) (Černíková V., 2008, s. 144).

2.1 Systémy resocializační výchovy

„Hlavním prostředkem výchovného (korektivního) působení na pachatele kriminálního chování je stanovený, celodenně probíhající program odsouzených v průběhu jejich výkonu trestu odnětí svobody. Jedná se o specifický soubor činností, který je označen jako „program zacházení“. Základním a stěžejním cílem široké variabilní nabídky různých aktivit, ze kterých je komplexní program (program zacházení) sestaven, je korekce nežádoucích vzorců chování a způsobu života. Tato korekce by měla vést k pozdějšímu „normálnímu“ životu po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody. Dále je to podpora při cestě vedoucí k seberegulaci, založené na uvědomění si viny a následném sociálním chování s odpovědností a akceptací důsledků vlastního počínání“ (Fischer S., 2009, s. 189).

Výchovný systém lze tedy popsat jako celistvý, plánovitý a systematický soubor prostředků, které směřují k dosažení výchovných cílů. Jedná se o výběr prostředků, metod a technik, které vyhodnocují jednání organizátora procesu resocializace podle jejich úspěšnosti.

Základním systémem resocializace je systém **disciplinárně izolační** nebo také např. **autoritativní**. Pro tento systém je charakteristické celkové podřízení vychovávaného jedince disciplíně a režimu, který je stanoven pravidly zařízení. Není

v něm místo pro individualitu. V důsledku tento systém nahrává vytváření neformálních skupin, které znemožňují jiným vychovávaným jedincům jednat z vlastní vůle a blokují aktivní účast v jejich výchovném procesu. Vychovávaní jedinci se nejčastěji snaží podřídit se pravidlům. Používáním prvků autoritativního systému u některých jedinců ovšem může přinést pozitivní resocializační efekt.

- ***Systém progresivní*** je metodicky propracovaným resocializačním programem, který je pro organizátora v mnohém výhodný. Organizátor může zásadním způsobem zostřít nebo zpříjemnit život v zařízení, jelikož pravidla umožňují pružné použití výchovných prostředků při resocializačních postupech. Progrese a rovněž regrese prostředků (odměn a trestů) je podmíněna formálním zařízením vychovávaného jedince do odpovídající úrovně nebo sekce. Proto je tento systém nazýván systémem úrovní nebo sekcí. Na každé úrovni jsou závazná jiná pravidla. Jejich plnění umožňuje přechod na stále vyšší úroveň, což je spojeno s odstraňováním některých omezení. Někteří praktici považují tento systém za užitečný při formování postoje podřízenosti a pochopení pravidel života.
- ***Systém borstalský*** – je považován za variantu progresivního systému, avšak má větší stupnici vzájemně se podmiňujících závislostí. Důležitým prvkem je pokud možno pečlivá selekce chovanců do odpovídajících skupin, úrovní nebo sekcí. Dále možnost individuálního resocializačního působení, poměrně vysoká verifikace procesu resocializace prostřednictvím podmíněného, zkušebního propuštění ze zařízení. Etapy resocializace: tvrdá fyzická práce, příprava na povolání, fungování v rolích.
- ***Systém heterogenní*** jako modifikace systému homogenního. V *homogenním systému* je výběr chovanců do výchovných skupin podřízen přísně stanoveným kritériím, která zajišťují stejnorodost (např. věk, prostředí, psychické nebo fyzické vlastnosti, zkušenosti, zájmy apod.). Tento systém je vhodný k formování vychovávaných jedinců s podobnými rysy prostřednictvím homogenního resocializačního programu.

- **Heterogenní** systém je pak opakem teoretických a empirických předpokladů. Diferencované skupiny, působení a programy podle různých koncepcí vypracovaných často vychovateli. Zastánci tohoto systému tvrdí, že stejně jako v životě, je diferenciací prakticky všech elementů systému nejpřirozenějším a nejsprávnějším podmíněním funkčního organizování situačních zkušeností v resocializačním procesu vychovávaných jedinců.
- **Systém elektrický**, často také nazývaný **komplementární** ze zásady umožňuje komponování elementů převzatých z jiných systémů resocializační výchovy. Je vhodný z hlediska argumentace pro i proti, dále z hlediska ubytovacích a personálních podmínek, „resocializačního prostředí“ (např. školní dílny, výrobní činnost, didaktické činnosti apod.).
- **Systém individuální** je v současnosti nejvíce žádaný, ale velmi obtížně realizovatelný. Vychovávaný jedinec je v centru výchovného zájmu. Nutné jsou dobře rozvinuté psychologicko-pedagogické služby, terapeuti, instruktoři, diagnostika, rozvinutá ubytovací a didaktická báze, podpora lokálního prostředí a úzká spolupráce s otevřeným prostředím (Stankowski A., 2004, s. 45).

2.2 Výkon trestu jako nositel trestně právní a sociální kontroly

Právní normy fungují jako prostředky formální kontroly chování jedince. Jejich dodržování je spojeno s určitou mírou vynutitelnosti, sankcionování vzhledem k závažnosti celospolečenského zájmu chráněného trestním zákonem. Normy trestního práva tedy zřetelně vymezují hranici mezi chováním netrestným a trestným a skutkovou podstatu trestného činu, na které se sankce vztahují. Jedná se vlastně o jakousi společenskou zpětnou vazbu na závažné selhání chování jedince, který nějakým způsobem porušuje celospolečenské normy. Samotná tato zpětná vazba může být pro pachatele trestného činu varováním, podnětem ke korekci svého chování, k ponaučení a zlepšení do budoucnosti. Často si je jedinec schopen uvědomit závažnost svého jednání až při samotném konfliktu se zákonem a zcela upřímně svého jednání

lituje a směřuje vše k nápravě jak následků spáchaného trestného činu, tak i sebe samého.

Na mnohé pachatele trestných činů však tato hrozba trestní sankce nepůsobí, nejsou schopni vyhodnotit zpětnou vazbu, jako závažnou a náležitě usměrňovat své jednání. Dochází k recidivě trestného chování, kdy jsou poté ukládány přísnější sankce. Při předcházení trestné činnosti jsou nápomocny i jiné vědní obory pojednávající o člověku a jeho chování (zejména násilné trestné činy), kdy se odhalují konkrétní kriminogenní faktory a jejich podíl na páchání trestného činu. Působením těchto vědních disciplín se zvyšuje pravděpodobnost korekce jednání pachatele směrem k prosociálnímu chování.

Prostřednictvím aplikace trestního práva dochází k ochraně společnosti před důsledky jednání pachatelů trestných činů na jedné straně a na druhé straně je pachatel podněcován a veden ke změně svého chování a způsobu života. Hlavním účelem trestního práva, jež zaujímá v systému práva specifické postavení, je ochrana společnosti. Normy trestního práva pak představují krajní prostředek ochrany.

Sociální kontrola navazuje na poznatky z kriminologie, která vypracovává preventivní opatření ve vztahu ke skupině lidí, kteří se trestné činnosti dopustili. Jedná se tedy o terciální prevenci, kterou se rozumí předcházení recidivě trestné činnosti. Prostřednictvím účinné terciální prevence dochází k ochraně společnosti před důsledky jednání pachatelů trestných činů na jedné straně a na druhé straně výchovně podněcuje, vede pachatele k prosociálnímu chování, k osvojení si určitých sociálních dovedností odolávat nástrahám působení kriminogenních faktorů, k převzetí odpovědnosti za své chování. Jde o proces záměrné korekce chování pachatele, která je předpokladem pro jeho sociální reintegraci (Černíková V., 2005, s. 9-10).

2.3 Negativní vliv vězeňského prostředí na osobnost odsouzeného

Trest odnětí svobody přináší změny v uvažování, prožívání a chování odsouzených. Ve vězení platí nová pravidla a jiné vzorce chování. Některé projevy chování, získané na svobodě, nejsou dovolené nebo mohou být dokonce sankcionované. Někdy se nám může zdát, že se odsouzený změnil, ale je to jen hra, boj o přežití výkonu trestu. Po propuštění z vězení se většinou vrací k zaběhlým vzorcům chování, a to se nakonec stává překážkou k návratu trestaného do společnosti. Čím je delší uvěznění, tím je pravděpodobnější budoucí selhání ve většině sociálně důležitých oblastech (profesní, rodinné, partnerské apod.). Dlouhodobé tresty nad deset let pak mají jediný účel, ochránit společnost od nebezpečného pachatele, izolovat ho.

Vlivem dlouhodobého pobytu ve věznici může, byť někdy jen dočasně, dojít ke změně některých osobnostních vlastností. Dochází ke zvýšení hostility i k sobě samému a zvyšuje se míra introverze. Vězeňský způsob života je pro většinu lidí frustrující, což se následně projevuje nenávisť vůči ostatním, systému a nakonec i k sobě samému. Obvyklý nedostatek hlubších citových vazeb posiluje tendenci uzavírat se sám do sebe. Byly zjištěny i změny v oblasti motivace a postojů, většinou se jednalo o prohloubení celkového nezájmu a zhoršení pocitu emoční pohody (Vágnerová M., 2008, s. 805).

Negativní vlivy výkonu trestu odnětí svobody:

- prostředí výkonu trestu představuje kumulaci více osob s větší či menší mírou sociální poruchovostí chování,
- adaptace odsouzeného na vězeňskou subkulturu a její přijetí, možné „přiučení“ se dalšímu delikventnímu chování,
- odmítání přijetí zodpovědnosti za spáchaný trestný čin, racionalizace, pocity nespravedlnosti, přílišné tvrdosti trestu, zatrpklosti, bezpráví apod.,
- nedostatek příležitostí přijmout zodpovědnost za volbu alternativ chování v důsledku převažujícího vnějšího řízení individua, vznik heteronomní morálky,

- prostředí chudé na vhodné pozitivní podněty, stimulaci ke změně chování a přijetí odpovědnosti za svůj způsob života,
- narušení volných vlastností,
- zpretrhání sociálních vazeb s rodinou, přáteli, prací a zájmy, které někdy nejdou zpět navázat,
- nedostatečné pracovní možnosti,
- sklony k sebepoškozování, zranění od spoluvězněného,
- prizonizace při dlouhodobých trestech nebo recidivě,
- snižování hodnoty sama sebe,
- stigmatizace puncem kriminálního,
- ochrana společnosti je limitována délkou trestu, pokud nedojde ke změně v hodnotách a chování odsouzeného, ke změně sociálního prostředí ve kterém se po výkonu trestu pohybuje,
- možnost homosexuálního chování,
- finanční zadluženost (Černíková V., 2008, s. 183).

Současný trend v přístupu trestání je ve znamení 3D:

- **Dekriminalizace** drobných trestných činů.
- **Depenalizace** – hledání účinných sankcí bez zásahu do svobodného života (např. peněžitý trest).
- **Diverze** – alternativní způsoby v trestním řízení, které umožňují mimosoudní projednávání případu mezi pachatelem a obětí (Černíková V., 2008, s. 183).

2.4 Proces prizonizace

Prizonizovaný je člověk, který se výborně adaptoval na přísně organizované a ve své podstatě nepřirozené podmínky ve vězení. Pro instituci se takto stal v podstatě “bezproblémovým“, avšak za cenu přizpůsobení se vězeňské subkultuře, předstírané poslušnosti a nepřirozeného chování. Toto chování je účelové, vězení se stalo nuceným domovem a jedná se o způsob jak v něm „přežít“. Míra prizonizace je především odrazem míry kultury dané instituce, nastavením komunikace mezi odsouzeným

a personálem a vedením. Předáváním informací mezi nimi, prací v týmu, pocitu sounáležitosti a spoluodpovědnosti. Je prokázáno, že prizonizace výrazně snižuje pravděpodobnost úspěšného návratu do společnosti a je jedním z hlavních kontraindikátorů k dalšímu beztrestnému chování a zvyšuje riziko recidivy. Prizonizaci je tedy třeba zabraňovat (*České vězeňství, 2/2011, s. 14*).

Prizonizace má dvě důležité složky:

- ***Institucionalizaci*** - označuje se jako adaptace na organizovaný způsob života ve vězení spojený se ztrátou samostatnosti a iniciativy. Z toho pak vyplývá změna postojů, chování a obranných mechanismů. Postupně dochází ke ztrátě zájmu, iniciativy, apatie apod. Osobnost odsouzeného tak v mnoha složkách degraduje. Jedinec se odnaučí samostatně rozhodovat, což se odrazí v jeho závislosti na ostatních i po propuštění z výkonu trestu. Ztrácí schopnost plánovat a volit realistické alternativy své budoucnosti (*Vágnerová M., 2008, s. 820*).

- ***Ideologizace*** – jedná se o přijetí norem a pravidel vězeňského prostředí. Ne vždy se jedná o změnu jen formální, ale často jde o ztotožnění se s touto minoritní skupinou. Ačkoli je výkon trestu zaměřen na resocializaci, často zde dochází k opačnému efektu, kdy si vězni vyměňují informace, zkušenosti a někdy si dokonce společně plánují budoucí trestnou činnost (*Vágnerová M., 2008, s. 821*).

„Jako prevence prizonizace může být užitečné i větší užívání alternativních trestů, které vedou k eliminaci tolika rolí a nepřetrhávají vazby s nejbližším okolím“
(*Vágnerová M., 2008, s.828*).

2.5 Postpenitenciární péče

Odchod z vězení není nikdy jednoduchý, jde o velmi náročnou životní situaci. Člověk, který několik měsíců i let žil izolovaně od každodenního běhu života „tam venku“, musí být na návrat systematicky připravován. Pomoc a péče lidem po návratu z vězení do života na svobodě je označována jako postpenitenciární péče.

Pobyt ve vězení představuje sociální stigma, kterého se nelze zbavit ani po propuštění. Nálepka „bývalý vězeň nebo odsouzený“ mu zůstává většinou po celý zbytek života a ztěžuje mu adaptaci v civilním životě (těžko shání práci, partnera, přátele, ubytování apod.). Těžko získávají důvěru, bývají odmítáni a generalizovaně nepříznivě posuzováni.

„Postpenitenciární péče znamená nabídku sociálních služeb propuštěnému, avšak může ji pojmout jako specifický druh sekundární a zejména terciární prevence a to v širokém spektru působnosti (recidiva kriminálního chování, relaps v oblasti alkoholu nebo drog, neadekvátní sociální jednání atd.)“ (Sochůrek J., 2007, s. 61).

Postpenitenciární péči dělíme na:

- **nucenou** - která je obvykle vymezená zákonem a v určité míře nadále propuštěného omezuje (např. probace, ambulantní ochranné léčby apod.).
- **dobrovolnou** – znamená dobrovolné rozhodnutí klienta o zahájení ale i ukončení kontaktu (např. nízkoprahová centra, charitativní organizace) (Netík, 1997, s 46).

Důvody potřebnosti postpenitenciární péče:

- první dny po propuštění jsou obdobím sociální nejistoty a rekonvalescence, kdy jedinec obnovuje sociální dovednosti, kontakty s rodinou, přáteli apod. Postupně se integruje do společnosti. Nutně tedy potřebuje odbornou pomoc, velmi rychle může podlehnout negativním vlivům,
- překonávání stigmatu kriminálního, krize prvních dnů na svobodě,
- nejčastější recidiva je v prvním roce po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody,

- důsledky prizonizace, pobyt na svobodě klade na jedince daleko vyšší nároky na rozhodování, řešení konfliktů, situací, nesení důsledků za své jednání, převzetí odpovědnosti,
- problémy s obnovením partnerských, rodinných a přátelských vztahů, vztahů s dětmi, okolím. Rozpad některých vztahů, hledání nových apod.,
- vytvoření nových materiálních podmínek, hledání práce, bydlení apod.,
- ztráta smyslu života, nízké sebevědomí.

Postpenitenciární péče představuje specifickou oblast sociální péče o člověka, který prošel výkonem trestu odnětí svobody nebo ochranným léčením případně ochranou výchovou (u mladistvých). Podílí se na reintegraci odsouzeného po propuštění z výkonu trestu. Spolupracuje se státními institucemi, společenskými i církevními organizacemi, neziskovými a charitativními organizacemi apod. (Černíková J., 2005, s. 213-214).

V rámci postpenitenciární péče je odsouzeným poskytována:

- pomoc při hledání pracovního zařazení,
- pomoc při zprostředkování ubytování,
- finanční podpora,
- pomoc při začleňování do sociálního prostředí,
- sociálně výchovné a poradenské působení ve věcech sociálně právních.

Kvalitativně vyšší úrovně dosahuje kontinuálně sociální péče, která zahrnuje práci s klientem ve všech fázích trestního řízení (ve vazbě, výkonu trestu i na svobodě). Jejím cílem je navázat vzájemný socioterapeutický vztah v zájmu působení na klienta tak, aby byla upevněna nebo vytvořena pozitivní sociální vazba na okolí, aby nedocházelo k sociální izolaci. Do této oblasti především patří práce s rodinou, zaměstnavatelem, omezení sociálně patologických vlivů na klienta, pomoc při zabezpečování kontaktu s institucemi nebo pomoc při vyřizování úředních záležitostí. Kontinuální péče umožňuje řešit problémy obviněných a odsouzených s předstihem, dlouho před tím, než je propuštěn na svobodu, čímž minimalizuje následky jejich nepříznivé situace. Systém kontinuální sociální péče vyžaduje úzkou spolupráci sociálních pracovníků vězeňské služby a kurátorů (Černíková J., 2005, s. 215).

3 Program zacházení

Program zacházení je výchovný prostředek, který vede odsouzené k přijetí odpovědnosti za spáchaný trestný čin a zároveň slouží k naplnění účelu výkonu trestu. Při tvorbě konkrétních programů zacházení se vždy vychází z nabídky aktivit té, které věznice a také podle finančních, prostorových a personálních podmínek. V tomto směru je důležitá erudovanost specialistů (speciální pedagogové, psychologové, vychovatelé, sociální pracovníci aj.) ve věznici, jejich dovednosti, schopnosti, zájem a zkušenosti.

3.1 Charakteristika programu zacházení

Prvotním cílem programů zacházení je adaptace odsouzeného na prostředí ve věznici. Pro každého nově přichozícího vězně je sestavován program zacházení speciálním pedagogem, a to v úzké spolupráci s ostatními specialisty. Je stanoven individuálně a jeho cíle jsou formulovány srozumitelně a konkrétně, tak aby bylo možné později určit, jestli odsouzený tento program plní nebo ne, případně jen částečně. Přitom jsou koncipovány tak, aby postihovaly charakter trestné činnosti a sledovaly určitý vývoj v odbourávání těch charakterových vlastností nebo jiných okolností, které odsouzeného k páčání trestné činnosti vedly. Je-li třeba program zacházení z jakýchkoli důvodů změnit, činí tak speciální pedagog po dohodě s vychovatelem spadajícím pod jeho metodické vedení, popřípadě s jiným specialistou.

Druhotným a hlavním cílem programu zacházení je vytvoření předpokladu pro návrat do civilní společnosti tak, aby jedinec odstranil ze svého života vzorce chování vedoucí k páčání trestné činnosti. Při tvorbě programu jsou nejdůležitější postoje, zájmy a potřeby, ale především osobnost odsouzeného. Zpravidla šest měsíců před výstupem z výkonu trestu se program znovu aktualizuje a vytváří se podmínky pro samostatné začlenění do života (*České vězeňství 2/2011, s. 12-13*).

3.2 Metody resocializace

Program zacházení obsahuje konkrétně formulovaný cíl působení na odsouzeného, metody zacházení směřující k dosažení cíle, způsob a četnost hodnocení. Pravidelnou součástí je určování způsobu zaměstnávání odsouzeného, jeho účast na terapii, vzdělávání nebo jiné náhradní činnosti. Pokud je to možné, umožní se odsouzenému výběr z více možností. Program zacházení obsahuje pracovní povinnosti, speciálně výchovné a zájmové aktivity a oblast utváření vnějších vztahů. Pedagog sestavuje tento program s ohledem na zdravotní stav odsouzeného, jeho fyzické a psychické předpoklady apod. Dále na základě informací a komplexní zprávy od vychovatele a za současného zohlednění všech skutečností formuje cíle výchovného působení a metody, které k těmto cílům směřují (*Zákon č. 169/1999 Sb.*).

Hlavním úkolem aktivit programu zacházení by mělo být minimalizování negativních dopadů uvěznění, poskytování dostatečného množství možností a příležitostí k vyvinutí dovedností a schopností, jež zlepší jejich vyhlídky na úspěšnou reintegraci do společnosti po propuštění z výkonu trestu, podpora sociálních vazeb s vnějším okolím, hlavně s rodinou a příbuznými (*České Vězeňství, 2/2011, s. 13*).

Program zacházení zahrnuje:

- **Pracovní aktivity** - oblast pracovních aktivit zahrnuje na jedné straně zaměstnávání odsouzených na vnějších nebo vnitřních pracovištích, na druhé pak úklidovou a brigádnickou činnost, které zajišťují každodenní chod věznic. Odsouzení jsou do práce zařazeni na základě jejich získané praxe nebo oboru vyučení, dále s přihlédnutím na jejich zdravotní stav, výši pohledávek, délce trestu a charakteristice trestné činnosti, k jeho skutečnému zájmu pracovat a ochotě přizpůsobit se konkrétním požadavkům.
- **Speciálně výchovné aktivity** – ze speciálně výchovných aktivit mají odsouzení možnost volit aktivity sociálně právního poradenství před propuštěním z výkonu trestu odnětí svobody, výcvikovým hledáním pracovních příležitostí, výcvik v sebeobslužných činnostech, pastorační péče, komunitní setkání apod.
- **Oblast utváření vnějších vztahů** – v rámci utváření vnějších vztahů, přispívajících k omezení následků izolace a k posilování rodinných

a partnerských vztahů je využíváno právních institutů (povolení opuštění věznice v souvislosti s návštěvou a přerušeni výkonu trestu odnětí svobody). Tyto pobyty mimo věznici jsou udělovány na základě vzorného plnění povinností a programu zacházení. Při povolování volných pobytů jsou důkladně zvažována všechna rizika a každý takto udělený pobyt je individuálně posuzován vícečlennou komisí.

- **Vzdělávací aktivity** – ze vzdělávacích aktivit mají odsouzení možnost volit jazykové kroužky, filmové kluby, klub historie nebo zeměpisu, pravidla silničního provozu, klub výtvarné techniky nebo šachový klub aj.
- **Zájmové aktivity** – obsahuje různorodé sportovní aktivity ve vnitřních i venkovních prostorách věznic, dle individuálních možností. Většinou se jedná o stolní tenis, nohejbal, fotbal, elektronické šipky, pétanque, někde i tenis. Dále jsou to například kroužky akvaristiky, zahradničení, šití, keramiky, práce s PC, kroužek vaření, kondičního cvičení, karetní hry a podobně. V rámci extramurálních aktivit volného pohybu mimo areál věznice se pořádají vycházky, návštěvy sportovišť a kulturních zařízení nebo vycházky do okolí (*České Vězeňství, s. 21, 2/2011*).

V některých věznicích jsou zřizovány **rekvalifikační kurzy**. Ve Věznici Znojmo se organizují například kuchařské kurzy již 11 let. Za tuto dobu je absolvovalo přibližně 300 mužů. Tyto kurzy mají akreditaci ministerstva školství a odsouzení se mohou, po jejich úspěšném absolvování, prokazovat osvědčením s názvem „Kuchařské práce v provozech společného stravování“. Kurzy by měli pomoci odsouzeným nejen najít uplatnění v rámci výkonu trestu, ale i po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody. Program je rozdělen na část teoretickou a praktickou. Součástí teorie je studium přípravy potravin a nápojů, ochrana zdraví a bezpečnost práce, hygienické a zdravotní požadavky a základy stolničení v souladu se společenskou výchovou. Během praxe se učí připravovat polévky, omáčky, tepelně zpracovat maso a jiné potraviny. Kurz trvá 24 týdnů a je zakončen zkouškou před odbornou komisí (*České Vězeňství, s. 22, 2/2011*).

Ve Věznici Znojmo byl v roce 2011 zaveden speciální program zacházení tzv. „3Z“: „Zastav, zamysli se, změň se“. Tento program převzala vězeňská služba od probační a mediační služby z Anglie a postupně se zavádí i v jiných věznicích. Jedná

se o standardizovaný program se stanovenými postupy dle pracovního manuálu, který byl připraven pro vyškolené trenéry. Účelem programu je zamyslet se a pochopit trestné chování a problematiku související s trestnou činností a pokusit se získat dovednosti zaměřené preventivně proti páchání trestné činnosti. Cílem pak snaha „být lepší“. Program je určen především pro recidivisty a trvá 2,5 měsíce. Při jednotlivých sezeních, která se konají jednou týdně, vězni s trenéry analyzují například vzorce trestního jednání, styly myšlení, trestnou činnost jako problém, který lze řešit, plánují změny, učí se metody sociální interakce apod. (*České Vězeňství, 2/2011, s. 17*).

Ve školském vzdělávacím zařízení ve Věznici Všehrdy se vězni mohou vyučit v některém ze dvouletých učebních oborů. K dispozici mají kurz stavební výroby, sadovnických a květinářských prací, malířských a natěračských prací, strojírenské výroby, učební obor zpracování dřeva nebo kovářský, kurz elektrotechnické výroby a provoz společného stravování. Z neakreditovaných kurzů to jsou elektroinstalační práce, tepelné zpracování kovů, kurz výroby rozvaděčů, techniky administrativy nebo kurz reprografických technik. Po absolvování dvouletého učebního oboru získává absolvent výuční list nebo po kurzu certifikát. Pokud je vězeň v průběhu studia propuštěn, může si podat žádost k řediteli věznice, který mu může umožnit externě docházet do výukového střediska věznice dle učebního plánu (*České vězeňství, 3/2010, s. 20*).

Věznice Světlá nad Sázavou a Střední odborné učiliště obchodu a služeb Jihlava uzavřely dohodu o spolupráci při vzdělávání odsouzených žen. Vězeňkyně, které jsou během výkonu trestu pracovně zařazeny v kuchyni, mohou v rámci vzdělávacího programu získat tzv. dílčí kvalifikaci v oboru Výpomoc při přípravě pokrmů. Po absolvování kurzu a závěrečných zkoušek získají odsouzené ženy osvědčení o získání dílčí kvalifikace. Tímto se zvýší šance v uplatnění na trhu práce po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody (*České vězeňství, 1/2012, s. 7*).

3.3 Volba programu zacházení a jeho hodnocení

Na základě závěrů a doporučení vyplývajících z komplexní zprávy si odsouzený zvolí z nabídnutých alternativ programů zacházení. Svým podpisem se odsouzený zavazuje tento program zacházení plnit. Stejně tak věznice se zavazuje k tomu, že odsouzenému aktivitu umožní. Jestliže si odsouzený z nabídnutých aktivit programu zacházení žádnou nezvolí, je mu stanoven minimální program zacházení. Jeho základ tvoří pracovní činnost, jakou je zaměstnávání, práce pro věznici, pracovní terapie apod.

Program zacházení by měl obsahovat:

- konkrétně formulovaný cíl, kterým je očekávaný posun v hodnotové orientaci odsouzeného, vyjádřený jeho chováním a jednáním,
- v závislosti na cíli v různé míře aktivity pracovní, vzdělávací, speciálně výchovné a zájmové.

Programy zacházení jsou zpravidla vyhodnocovány:

- jednou za měsíc ve věznicích pro mladistvé,
- každé dva měsíce ve věznicích s dohledem, dozorem a ve výstupních odděleních
- věznic s ostrahou a zvýšenou ostrahou,
- jednou za tři měsíce ve věznicích s ostrahou,
- po šesti měsících ve věznicích se zvýšenou ostrahou (*Vyhláška ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb.*).

Při realizaci Programu zacházení by měly být dodržovány tyto zásady:

- individuální přístup – respektování osobnosti odsouzeného a jeho individuálních zvláštností,
- motivace – např. motivovat odsouzeného snahou o podmíněné propuštění,
- přiměřenost – kladení takových požadavků na vězně, které jsou přiměřené jeho schopnostem,
- komplexnost – vytvoření určitých zásad soustav návyků, postojů

- zpětná vazba – pozorování vězně, pohovory s ním, zda si zve návštěvy, jak se projevuje v kolektivu, při aktivitách apod.
- cílevědomost – Program zacházení musí směřovat k jasně stanovenému, přiměřenému a reálnému cíli,
- systematicčnost – působení musí být realistické a pro odsouzeného srozumitelné
- soustavnost – působení musí být v co nejdelším časovém úseku, aktivity musí spolu souviset a směřovat k cíli a změnám v postojích osobnosti vězně,
- perspektivnost – odsouzený nesmí mít pocit samoučelnosti a zmaru
(Sochůrek J., 2007, s. 46).

Odsouzeným, kteří mají délku trestu kratší než tři měsíce, se program zacházení nestanovuje. Myslím si, že hodnocení programu zacházení v tak krátké době není a ani nemůže být objektivní. Pokud vycházíme z předpokladu, že socializace a tedy i případná resocializace je dlouhodobý, prakticky nikdy nekončící proces, který charakterizují změny ve struktuře vlastnosti osobnosti, není možné odůvodněně předpokládat, že v tak krátkém období může dojít k výrazné, pozorovatelné změně ve struktuře vlastnosti osobnosti.

„Plnění programu zacházení ze strany odsouzeného je základem jeho hodnocení k případnému opuštění věznice v rámci programu zacházení v doprovodu zaměstnance věznice, opuštění věznice v souvislosti s návštěvou, přerušení výkonu trestu odnětí svobody nebo hodnocení pro soud při rozhodování při přeřazení do mírnějšího typu věznice nebo podmíněného propuštění z výkonu trestu“ (Sochůrek J., 2007, s. 44).

3.4 Odborný personál programu zacházení

Tým specialistů, kteří se podílí na programu zacházení, tvoří speciální pedagog, psycholog, sociální pracovník a uzavírá ho vychovatel.

V systému našeho vězeňství mají své nezastupitelné místo při odborném řešení problémů odsouzených z pozice jednotlivých vědních disciplín. Velmi úzce spolupracují se všemi dalšími zaměstnanci Vězeňské služby, kteří jsou v bezprostředním kontaktu s odsouzenými.

„Speciální pedagog je odborný zaměstnanec oddělení, který garantuje u svěřených odsouzených odbornou úroveň realizace programu zacházení a vnitřní diferenciaci. Metodicky usměrňuje výkon práce vychovatelů. Odpovídá, ve spolupráci s ostatními odbornými zaměstnanci, za úroveň odborného zacházení s jednotlivými odsouzenými v návaznosti na jejich komplexní zprávy“ (NGŘ č. 21/2010).

Dále:

- v nástupním oddělení koordinuje práci psychologa, sociálního pracovníka a vychovatele při posuzování odsouzených,
- zpracovává pedagogickou charakteristiku a navrhuje reedukační programy,
- organizuje seznamování odsouzených s prostředím výkonu trestu odnětí svobody, s jejich právy a povinnostmi,
- snaží se v práci realizovat návrhy reedukačních programů, metodicky vede náročnější akce,
- podílí se na vzdělávání odsouzených,
- své poznatky o odsouzených přenáší na ostatní zainteresované,
- realizuje kázeňskou pravomoc.

„Sociální pracovník je odborný zaměstnanec oddělení, jehož základním úkolem je samostatná sociální práce, která je zaměřena zejména na plynulý přechod odsouzených do řádného občanského života. Při její realizaci dbá na zajištění a dodržení standardů kvality poskytovaných sociálních služeb“ (NGŘ č. 21/2010).

Dále:

- v nástupním oddělení zjišťuje sociální vývoj jednotlivých odsouzených, mapuje jejich sociální problémy (vyživovací povinnosti, finanční pohledávky, rodinné poměry, bydlení, ...),
- vypracovává sociální anamnézu a navrhuje odpovídající opatření,
- řeší konkrétní sociální případy související s propouštěním na svobodu,
- řeší problémy odsouzených s jejich rodinnými příslušníky,
- podílí se na intenzivní přípravě odsouzeného na přechod do občanského života,
- sociální pracovník je rovněž v pravidelném kontaktu se sociálními kurátory, kterým předává informace o propuštěných odsouzených.

„Psycholog je odborný zaměstnanec oddělení, který poskytuje u odsouzených odborné psychologické služby“ (NGŘ č. 21/2010).

Dále:

- vypracovává psychologickou anamnézu a navrhuje odpovídající opatření,
- řeší problémy odsouzených psychologického rázu,
- pomáhá odsouzeným s adaptací na podmínky věznice.

„Vychovatel je členem týmu, jehož základním úkolem je komplexní výchovná, vzdělávací, diagnostická a preventivní činnost zaměřená na celkový rozvoj osobnosti a na socializaci, resocializaci a reedukaci včetně cílených opatření k optimalizaci vzdělávacího procesu odsouzených a realizaci protidrogové prevence v rámci věznice. Vychovatel je metodicky usměrňován speciálním pedagogem a je podřízen vedoucímu oddělení výkonu trestu“ (NGŘ č. 21/2010).

Dále:

- ve spolupráci s ostatními specialisty se podílí na sestavování programu zacházení a dohlíží na jeho dodržování,
- navrhuje případné změny a aktualizaci programu zacházení,
- osobně vede aktivity programu zacházení,
- realizuje kázeňskou pravomoc, aj.

Poznatky všech specialistů jsou důležité pro práci dalších pracovníků Vězeňské služby proto, aby jejich působení na odsouzené bylo efektivní a profesionální. Každý pracovník vězeňské služby, který je v přímém kontaktu s odsouzenými, by měl mít přiměřené pedagogické schopnosti, předpoklady a odpovídající vzdělání a **praxi**. S vězněnými osobami jsou v bezprostředním, každodenním styku a neustále musí čelit jejich tlaku a nástrahám. Proto je nezbytná týmová práce. Poznatky a informace je nutno třídit, zobecnit, využít a působit jako skutečný profesionál.

4 Charakteristika Věznice Rapotice

Věznice Rapotice, do 1.7.2009 ještě jako objekt Vazební věznice a ústav pro výkon zabezpečovací detence Brno dále jen „VVaÚpVZD Brno“, vznikla na místě bývalých vojenských kasáren raketové základny v roce 2006. Leží v katastru tří obcí: Rapotic, Lesního Jakubova a Újezdu u Rosic. Útvar vznikl v dubnu 1989 jako Protiletadlová raketová skupina S-200 VEGA 76. protiletadlové brigády. Ministerstvo obrany útvar zrušilo v roce 2003. Areál věznice zabírá asi jednu třetinu celého objektu bývalých kasáren. První odsouzení, kterých bylo asi dvacet, zde byli umístěni v září roku 2006, kdy se zde začalo s rozsáhlou rekonstrukcí, která byla skončena v říjnu 2012. (*Prezentace Věznice Rapotice*)

Věznice je profilována pro odsouzené muže v typu věznice s dohledem a dozorem. V současnosti je kapacita věznice kolem osmi set odsouzených, kteří jsou rozděleni do sedmi oddělení. Každé oddělení má kapacitu cca 120 až 140 odsouzených. Na každém oddělení pracují čtyři vychovatelé, kteří společně s dozorcí zabezpečují chod oddělení.

4.1 Resocializační proces ve Věznici Rapotice

Po příchodu odsouzeného do Věznice Rapotice je odsouzený umístěn na nástupním oddělení. Zde jsou ze strany psychologa, speciálního pedagoga a sociální pracovníce s odsouzeným provedeny vstupní pohovory a je vytvořena komplexní správa o odsouzeném a je stanoven Program zacházení. Odsouzený si zvolí některé z nabízených aktivit, které se zaváže v rámci Programu zacházení plnit. Pokud si odsouzený nevybere žádnou z nabízených aktivit je mu stanoven minimální program zacházení. Odsouzený je následně zařazen do standardního oddělení, a pokud plní Program zacházení a splňuje podmínky pracovního zařazení, tak je zařazen do práce uvnitř nebo mimo věznici.

- **Minimální program zacházení** – zde jsou většinou zařazeni vězni ve třetí prostupné skupině vnitřní diferenciaci, kteří nemají příliš zájem realizovat se v některé z nabízených aktivit programu zacházení. Skládá se především z pracovních činností, zejména úklidu oddělení a drobných prací pod dohledem příslušníka Vězeňské služby v areálu věznice. Ve Věznici Rapotice je v současné době uplatňován u jednoho odsouzeného.

Při tvorbě Programu zacházení je třeba vycházet především z podmínek věznice, skladby odsouzených a personálních možností. Cílem Programu zacházení je usměrnit tak nežádoucí činnosti do oblasti vzdělávací a zájmové.

V současné době je zájmová činnost odsouzených ve Věznici Rapotice realizována v těchto zájmových kroužcích: kroužek akvaristiky, hudební kroužek, stolní tenis, keramika a výtvarné techniky, zahrádkářský kroužek, sportovní hry, kroužek filmového diváka, společenských her, diskusní klub, rybářský kroužek, kondiční cvičení, modelářský kroužek, pohybové aktivity, základy jógy, kroužek vyšívání. V oblasti vzdělávacích aktivit je to ekonomický kroužek, základy práce s počítačem, výuka českého, německého a anglického jazyka, výuka dějepisu a zeměpisu, kroužek dřevo a stavby. Práci jednotlivých kroužků řídí pedagog, vychovatelé a jimi zvolení vedoucí z řad odsouzených. V rámci speciálních aktivit, které vede speciální pedagog a psycholog, mohou odsouzení využívat kroužek protidrogové prevence, sociálně právní poradenství, komunitní setkávání na výstupním oddělení, sociálně psychosociální výcvik, relaxační techniky, společenské chování, základy viktimologie. Každý odsouzený si dle vlastních zájmů a zálib může vybrat, ve které aktivitě by chtěl pracovat a seberealizovat se.

V nemalé míře se realizují také extramurální aktivity. Organizují se vycházky s odsouzenými po okolí věznice (např. v Kralicích, kde se nachází památník Bible Kralické, Ketkovice - zřícenina hradu Levnova), ale i do vzdálenějších míst (Brno - divadla, muzea, Třebíč - hokej atd.)

Ve Věznici Rapotice jsou celkem dobré podmínky, co se týká prostoru na realizaci aktivit Programu zacházení. Na každém oddělení jsou kulturní místnosti s odpovídajícím počtem stolků a židlí, televizí a DVD přehrávačem. Dále se v areálu

věznice nachází velká návštěvní místnost a tělocvična, kde se realizuje kroužek sportovních aktivit a kroužek hudební.

Pro práci s odsouzenými je zpracován speciálním pedagogem týdenní plán aktivit Programu zacházení, v němž jsou v jednotlivých dnech pevně zakotveny periodicky se opakující činnosti. Vychovatelé a specialisté organizují pro odsouzené zájmové a vzdělávací aktivity tak, aby vhodným způsobem vyplnili jejich volný čas. Na každý následující týden je podle rozvržení směn vychovatelů tento týdenní plán speciálním pedagogem a vychovateli doplněn a konkretizován tak, aby bylo do jednotlivých aktivit vhodným způsobem zapojeno co nejvíce odsouzených.

Zpravidla šest měsíců před koncem trestu nebo termínem podmíněného propuštění, pokud mají trest odnětí svobody v délce minimálně tří let, mohou být odsouzení na svou žádost, která musí být schválena odbornou komisí ředitele věznice, zařazeni na výstupní oddělení, kde v rámci Programu zacházení se pro odsouzené vytvářejí podmínky pro jejich návrat do „civilního života“. Cílem je motivovat odsouzené, aby se intenzivně zajímali o řešení svých problémů. Zaměřují se především na sebeobslužné činnosti, sociální poradenství, psychosociální poradenství, které má napomoci zvládnout úskalí přechodu na svobodu. Podle vyhodnocení rizik a podmínek věznice jsou možné extramurální aktivity.

Odsouzeným zařazeným na výstupním oddělení se aktualizuje původní program zacházení a vytvoří se jim nový program zacházení, který obsahuje povinné aktivity, kterých se odsouzený musí účastnit a ze kterých ho omlouvá pouze nemoc nebo pracovní zařazení. Ve Věznici Rapotice využívá možnosti zařazení na výstupní oddělení zhruba 18 odsouzených z možné kapacity výstupního oddělení 20 odsouzených.

Povinné aktivity Programu zacházení na výstupním oddělení

- ***komunitní setkání*** odsouzených – probíhá 1 x týdně. Smyslem tohoto setkání je probrat s pracovníkem Vězeňské služby, což je zpravidla vychovatel, připomínky, které se týkají chodu oddělení a problémů odsouzených,
- ***sociálně právní poradenství*** – vedoucí této aktivity má za úkol odborně informovat odsouzené, na které úřady a organizace se mohou obrátit po výkonu

trestu odnětí svobody, co k tomu potřebují za doklady, a jak mají vyplňovat příslušné formuláře atd.,

- **psychosociální výcvik** – zde odsouzení formují své chování a vystupování,
- **sebeobslužné aktivity** – odsouzení si upevňují potřebné návyky a dovednosti, jako jsou příprava různých jídel, praní, žehlení. Samozřejmostí je úklidová činnost na oddělení a pracovní zařazení odsouzených v rámci věznice nebo u soukromých subjektů.

Volitelné aktivity

- **pracovní aktivity** – odsouzení v rámci pracovních aktivit rozvíjí a upevňují základní pracovní návyky a dovednosti formou úklidových prací ve věznici a prací k zajištění chodu věznice nebo jsou zařazeni u soukromých subjektů s volným pohybem mimo věznici,
- **vzdělávací aktivity** – jsou realizovány zaměstnanci oddělení výkonu trestu v rámci plnění programů zacházení a zaměřují se např. na *jazykovou přípravu* češtiny s cílem získat vědomostí z oblasti českého pravopisu, gramatiky, zdokonalení písemného projevu odsouzených apod. Dále výuka anglického nebo německého jazyka, které vedou k získání dovedností porozumět se v základních životních situacích, procvičuje se především slovní zásoba a spojení, nacvičuje se konverzace.
- **zájmové aktivity** – jsou realizovány na jednotlivých odděleních v rámci možností věznice. Jsou to především sportovní aktivity, které jsou realizovatelné, jak na venkovním hřišti, tak i ve vybavené tělocvičně. Patří sem kroužek stolního tenisu, sportovních her nebo elektronických šipek,
- **extramurální aktivity** – účelem extramurálních aktivit je seznámit odsouzeného s životem mimo věznici. Extramurální aktivity jsou realizovány v doprovodu zaměstnance věznice, zpravidla vychovatele. Jsou to většinou vycházky v okolí věznice, ale i delší výlety do větších měst, kde jsou spojeny s návštěvou různých památek a úřadů.

4.2 Prostupná skupina vnitřní diference

„Volba a způsob naplňování cíle programu zacházení je vedle chování, jednání, postojů ke spáchanému trestnému činu a výkonu trestu jednou z rozhodujících skutečností při zařazování odsouzeného do některé ze zpravidla tří prostupných skupin vnitřní diference“ (Vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb.).

Cílem prostupné skupiny vnitřní diference je pozitivní motivace odsouzených. Ve vnitřním řádu jednotlivých věznic se stanoví podrobnější podmínky vnitřní diference tak, aby odsouzený mohl být během výkonu trestu na základě změn v přístupu, plnění programu zacházení, plnění povinností a chování a jednání v souladu, či nesouladu s vnitřním řádem postupně zařazován do jednotlivých skupin.

- do první prostupné skupiny vnitřní diference se zařazují odsouzení, kteří aktivně plní program zacházení i své další povinnosti a chovají se a jednají v souladu s vnitřním řádem,
- do druhé prostupné skupiny vnitřní diference se zařazují odsouzení s nevyjasněným a kolísavým postojem a přístupem k programu zacházení a svým povinnostem,
- do třetí prostupné skupiny vnitřní diference se zařazují odsouzení, kteří převážně
 - a) program zacházení neplní nebo jej odmítají,
 - b) neplní své povinnosti,
 - c) chovají se a jednají v rozporu s vnitřním řádem (Vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb.).

O zařazení do prostupné skupiny vnitřní diference ve Věznici Rapotice rozhoduje ředitel věznice na základě doporučení odborné komise věznice, kde návrh na zařazení do prostupné skupiny vnitřní diference zpracovává vychovatel, na základě plnění Programu zacházení odsouzeného.

Ve Věznici Rapotice mají odsouzení zařazení v příslušné skupině vnitřní diference řadu výhod a samozřejmě i nevýhod. Mezi výhody odsouzených zařazených do první skupiny vnitřní diference patří např. sledování televize po večerce (až do 24.00 hodin), větší možnost nákupu v místní kantýně (dvakrát týdně

nákup do 800,- Kč), návštěva posilovny v rámci aktivity kondiční cvičení (jen pro odsouzené zařazené do první dostupné skupiny vnitřní diferenciacce), realizace návštěv bez zrakové a sluchové kontroly, realizace návštěv s opuštěním věznice, přerušení výkonu trestu odnětí svobody. Odsouzení zařazení do druhé dostupné skupiny vnitřní diferenciacce mohou sledovat televizi jen do 23.00 hodin po večerce, nakupují jen jednou týdně a hodnota nákupu je pouze do 600,- Kč, nedosáhnou na přerušení výkonu trestu a na návštěvu s opuštěním věznice v délce 24.00 hodin. Odsouzení zařazení do první a druhé skupiny vnitřní diferenciacce jsou zařazení na standardních odděleních vybavených nad rámec standardu např. stolem na stolní tenis, elektronickými šipkami. Tato oddělení jsou otevřená oddělení ložnicového typu. Odsouzení zařazení do třetí skupiny vnitřní diferenciacce jsou zařazení na nově otevřeném oddělení celového typu. Zde je sledování televize pouze do večerky, což je do 22.00 hodin, poté se uzavřou na cely. Nemají zde stolní tenis, nákupy provádějí pouze jednou týdně (hodnota nákupu může být pouze do 400,- Kč), návštěvy jsou realizovány zpravidla za přepážkou, nejsou pracovní zařazení a podílejí se pouze na úklidových pracích na oddělení nebo ve venkovních prostorech uvnitř věznice bez nároku na odměnu.

4.3 Duchovenská činnost ve Věznici Rapotice

Motto:

„Neméně však i církev v právu i povinnosti k vězňům stojí. Zdá se mi, že by trestnice, jakožto domy duševně chorých obzvláštní péče zasluhovali. Neboť nepotřebují právě tito takoví neduživci nejvíce duchovní pomoci, duchovního lékařství? Nemá právo jim svítiti světlo pravdy, a záře oživující milosti zahřívati srdce jejich? Nemají oni zvláště okoušeti smilování božího? Nestojíť vězení jejich dosti na odív a v brnění nevládném, aby lítostné oko útrpnou slzu pro ně vydalo, a ku pomoci pobloudilcům a bídňíkům těmto pohlíželo?“

František Josef Řezáč

Základy vězeňské duchovenské služby se začaly tvořit již počátkem roku 1990. Největší zásluhy na tom měly Římskokatolická církev, Ekumenická rada církví. V první polovině 90. let se vytvořila pracovní skupina duchovních dobrovolně působících v českých věznicích. Tehdejší předseda Ekumenické rady církví Mgr. Pavel Smetana pověřil jejich koordinací duchovního Českobratrské církve evangelické Mgr. Bohdana Pivoňku, jenž byl povolán do komise Česká národní rady jako odborník na vězeňství. Od roku 1993 začal působit jako koordinátor duchovní služby na Generálním ředitelství vězeňské služby ČR (Mitáš, 2007, s. 17).

Legislativní základy položilo Nařízení generálního ředitele č. 3/1994. To umožnilo uzavírat s duchovními pracovními vztah. Praktickým výsledkem bylo nařízení generální ředitelky Mgr. Kamily Meclové č. 27/2001, kterým byla vytvořena funkční organizační struktura vězeňské duchovenské služby v českém vězeňství (Jůzl, 2011, s. 107-108).

Duchovenská činnost je vykonávána na základě dohody o duchovenské činnosti mezi Vězeňskou službou České republiky a Českou biskupskou konfederací a Ekumenickou radou církví České republiky.

Představitelé církví a náboženských společností se podílí na naplňování účelu výkonu trestu odnětí svobody poskytováním duchovní služby. Jedná se především o bohoslužby, vedení studijních hodin k výkladu náboženských textů, zajišťování

duchovní literatury a zpěvníků, pořádání přednášek a besed zejména s etickou tematikou a hudební produkci. Podílí se na přípravě odsouzených na jejich propuštění a dalšími vhodnými formami přispívají k dosažení účelu výkonu trestu odnětí svobody.

Duchovenskou činnost ve Věznici Rapotice zajišťují dva kaplani, kteří jsou zaměstnanci věznice se zkráceným úvazkem. Duchovenskou činnost lze vykonávat také na bázi dobrovolného poskytování služeb a v koordinaci s kaplanem a po schválení vězeňskou službou. Mezi povolené církevní společnosti patří například Adventisté sedmého dne, Římskokatolická církev, Československá husitská církev aj. Naši kaplani dochází do věznice pravidelně a zajišťují individuální pastorační pohovory, bohoslužby, skupinovou nebo individuální činnost zaměřenou na studium Bible a křesťanského učení, kulturní akce s duchovním obsahem, předkládají vhodnou literaturu, audio či video pomůcky apod. Podílí se na vytváření podmínek pro začlenění odsouzených do občanského života a resocializaci, dále na programu zacházení a v této souvislosti spolupracují i se specialisty věznice za tímto účelem (*NGŘ č. 15/2011*).

II. PRAKTICKÁ ČÁST

5 Cíl empirické práce

Stěžejním cílem práce je zjistit, zda má působení Programu zacházení pozitivní vliv na resocializaci odsouzeného. Zda se odsouzení snaží efektivně využívat čas strávený ve výkonu trestu odnětí svobody, upevňovat pracovní návyky. Jestli se odsouzení ve vzdělávacích, speciálně výchovných a zájmových aktivitách něco naučí, zda formují sebekázeň, zlepšují vztahy se sociálním zázemím, zda pro odsouzeného mají programy zacházení nějaký přínos, jestli jim vyhovuje vymezený čas na realizaci aktivit, zda jim rozumí a především, kterým aktivitám dávají přednost, jak jsou s nimi spokojeni a zda si vytvářejí podmínky pro znovu začlenění do společnosti.

Dále bych rád zjistil, kdo odsouzeným programy zacházení doporučil a jak odsouzení tráví svůj volný čas po práci. Zda svůj volný čas tráví raději pasivně nebo aktivně. Z výzkumného šetření chci také získat poznatky o charakteristice odsouzených. Jaké mají rodinné zázemí a kdo je chodí do věznice navštěvovat. Jakého nejvyššího vzdělání dosáhli, zda před nástupem výkonu trestu pracovali a jestli jsou ve věznici pracovně zařazení. Tyto aspekty mohou výrazně ovlivnit účast odsouzeného na realizaci Programu zacházení.

Jelikož pracuji ve Věznici Rapotice jako vychovatel a podílím se na realizaci a hodnocení Programu zacházení, mohu posoudit, jakou důležitost má vliv trávení volného času na osobnost odsouzeného. Ze své praxe mám poznatky, že velkou motivací je pro odsouzené dosáhnout pracovního zařazení. Hlavně pracovního zařazení s volným pohybem mimo věznici. Odsouzený si tak velmi zkrátí pobyt ve věznici, protože mu rychleji utíká čas. Na toto navazují volné návštěvy s opuštěním věznice. Odsouzený se postupně propracuje až k přerušení výkonu trestu dle § 56 ods. 1 z.č. 169/1999 Sb. (kázeňská odměna) a tím pádem k lepšímu posudku věznice na podmíněčné propuštění. Z tohoto může vyplívat, že jednání odsouzeného může být účelové. Ze své zkušenosti a praxe vím, že tomu tak je u většiny odsouzených.

5.1 Metoda dotazníku

Dotazník je metodou určenou k získávání údajů pomocí písemných otázek. Může být určen k získávání dat od více respondentů současně, nebo je určen k individuálnímu použití. Prostřednictvím dotazníku se zjišťují názory, postoje, prožitky, pocity, zájmy, potřeby, motivy a způsoby chování. Dotazník obsahuje soubor otázek různého typu a respondent, který dotazník vyplňuje, volí jen z několika předtištěných odpovědí. Dotazníky obsahují různé druhy otázek, kterými zjišťujeme tvrdá data (např. osobní údaje, věk, pohlaví, povolání, vzdělání atd.), tak i měkká data (např. názory, postoje, zkušenosti, osobní vlastnosti atd.). Otázky používané v dotaznících mohou být uzavřené, polootevřené, otevřené a škálové. Dotazníkové metody patří k široce používaným metodám především pro značnou jednoduchost vyhodnocování a interpretace. Metoda dotazníku je časově i psychicky méně náročná a méně subjektivnější, než metoda rozhovoru (*Vízdal F., 2005, s 35-36*).

Metodika výzkumu

Výzkumné šetření jsem prováděl v rámci svého pracovního zařazení ve Věznici Rapotice, kde pracuji jako vychovatel, mezi pachateli všech druhů trestné činnosti. Sběr potřebných dat byl proveden metodou kombinovaného anonymního dotazníku, neboť tato metoda je z hlediska časového, tak z hlediska požadavků na schopnosti odsouzených jednodušší a rychlejší. Tento výzkum jsem prováděl osobně, i s pomocí kolegů vychovatelů, na sto náhodně vybraných respondentech z řad odsouzených. Odsouzení byli řádně poučeni a bylo jim vysvětleno, jak mají dotazník vyplnit. Výzkumné šetření bylo prováděno o víkendu, kdy je většina odsouzených přítomna na odděleních, zejména pracovním zařazení a mají víc osobního volna. Návratnost dotazníků byla stoprocentní, jelikož bylo na vyplňování dotazníků dohlíženo.

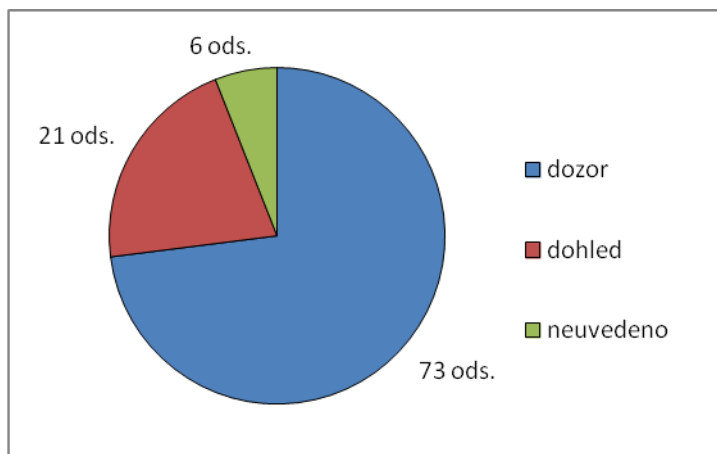
Otázky byly přímo zaměřeny na realizaci Programu zacházení a upevňování sociálních vztahů. Pro získání potřebných dat jsem použil dotazník, který jsem sestavil sám, a který se skládá celkem z 15 otázek. Z toho počtu jich bylo 10 uzavřených, 3 kombinované a 2 otevřené. Tento dotazník byl sestaven tak, aby byl pro odsouzené co nejpřehlednější a snadný na vyplnění.

Profilace respondentů výzkumného šetření

První část dotazníku se skládá z tzv. tvrdých dat, otázek, které jsou zaměřeny na zjištění, v jakém typu věznice se odsouzený nachází, pokudikáté je ve výkonu trestu, v jaké věkové kategorii se nachází, a jaký je rodinný stav odsouzeného. Výzkumné šetření bylo prováděno na odděleních s dohledem a dozorem. Dotazníky jsem rozdál na čtyři oddělení v počtu 25 dotazníků na každé oddělení. Na oddělení dohledu (A2) jsou zařazeni odsouzení, kteří jsou ve výkonu trestu odnětí svobody poprvé i vícekrát, pracovní zařazení i nepracující. Celkem je na tomto oddělení zařazeno kolem stovky odsouzených. Dále jsem prováděl výzkumné šetření s odsouzenými zařazenými na odděleních s dozorem (F1), kde jsou zařazeni odsouzení, kteří jsou ve výkonu trestu poprvé a jsou pracovní zařazení. Na oddělení s dozorem (F2), kde jsou zařazeni nepracující odsouzení, kteří jsou ve výkonu trestu poprvé. Posledních 25 dotazníků jsem rozdál na oddělení (C1), kde jsou zařazeni odsouzení, pracovní zařazení i nepracující a jsou poněkolkáté ve výkonu trestu.

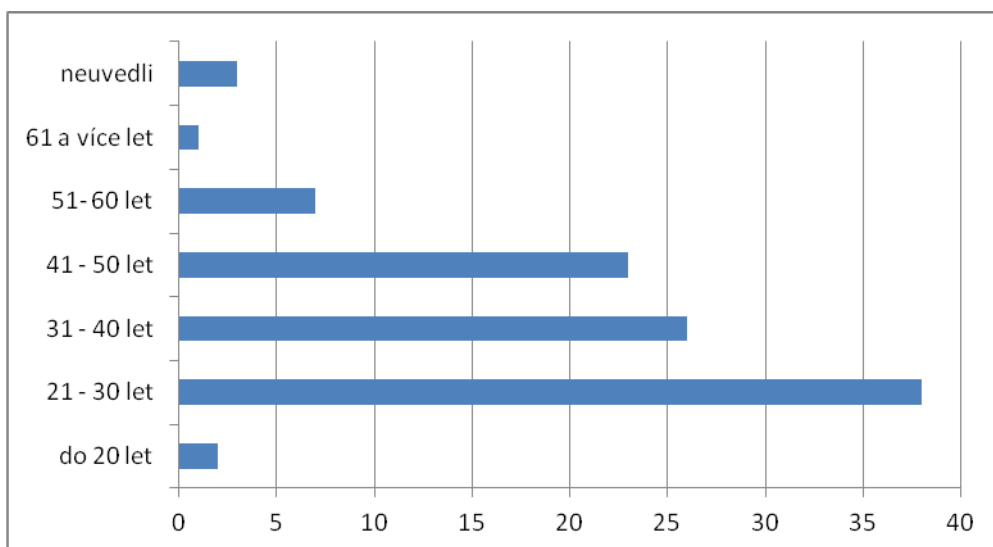
I přesto, že bylo na respondenty během vyplňování dotazníků dohlíženo. Neuvedlo šest z respondentů typ věznice.

Graf č.1: Profilace odsouzených v jednotlivých typech věznice

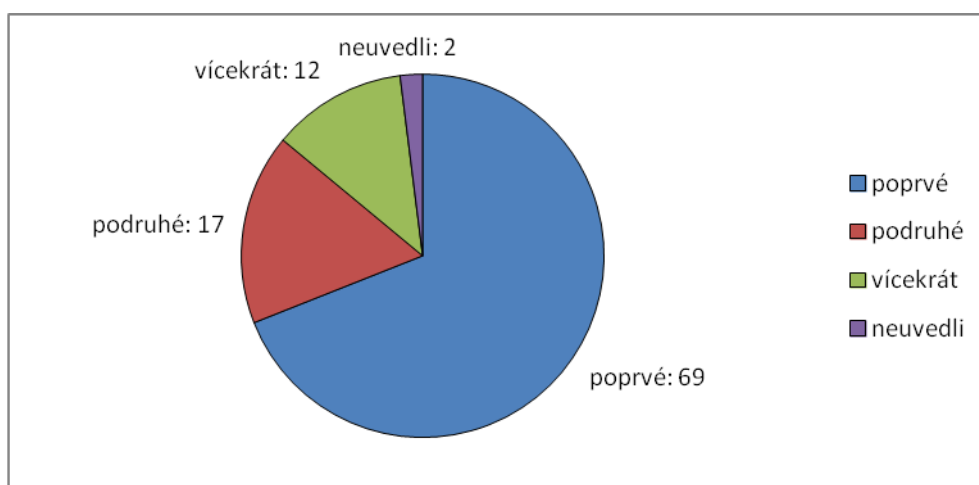
Věková profilace odsouzených tvořila kategorie do 20 let – 2 odsouzení, kategorie 21 až 30 let – 38 odsouzených, kategorie 31 až 40 let – 26 odsouzených, kategorie 41 až 50 let – 23 odsouzených, kategorie 51 až 60 let – 7 odsouzených, kategorie 61 let a více – 1 odsouzený. Tři odsouzení neuvedli, v jaké kategorii se nacházejí.

Graf č. 2: Věková profilace odsouzených

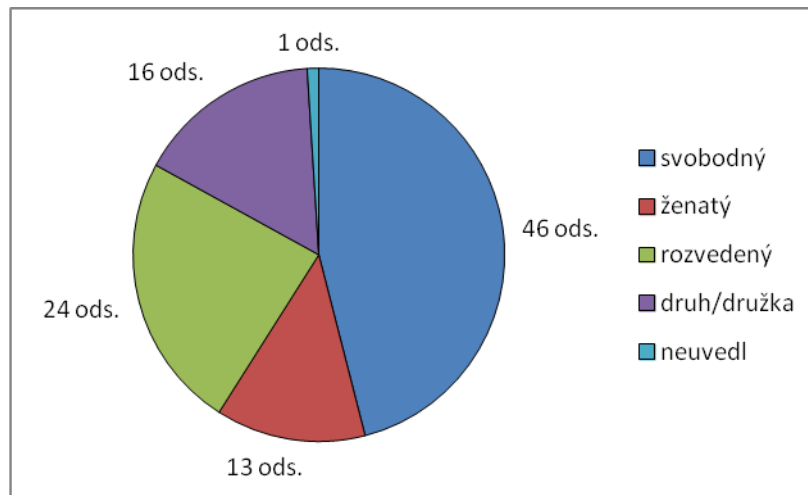
Skladba odsouzených, kteří jsou ve výkonu trestu odnětí svobody poprvé, tvořila 69 odsouzených, 17 odsouzených je ve výkonu trestu podruhé a 12 odsouzených je ve výkonu trestu vícekrát. Dva odsouzení na tuto otázku neodpověděli.

Graf č. 3: Skladba prvovězňených a vícekrát vězňených odsouzených

Dalším hlediskem profilace odsouzených je jejich rodinný stav, a to v 5 kategoriích. Z celkového počtu sledovaných odsouzených uvedlo 46 odsouzených stav svobodný, 13 stav ženatý, 24 stav rozvedený, 16 stav druh/družka. Vdovský stav neuvedl nikdo z respondentů. Pouze jeden odsouzený stav neuvedl.

Graf č.4: Rodinný stav odsouzených

Výzkumný problém

Hypotéza č. 1: Program zacházení má kladný vliv na resocializaci odsouzeného.

Hypotéza č. 2: Aktivity Programu zacházení jsou důležitou součástí resocializačního procesu.

Hypotéza č. 3: Dosažené vzdělání odsouzených ovlivňuje plnění Programu zacházení.

Hypotéza č. 4: Odsouzení dávají přednost zájmovým aktivitám Programu zacházení před vzdělávacími a speciálně výchovnými aktivitami.

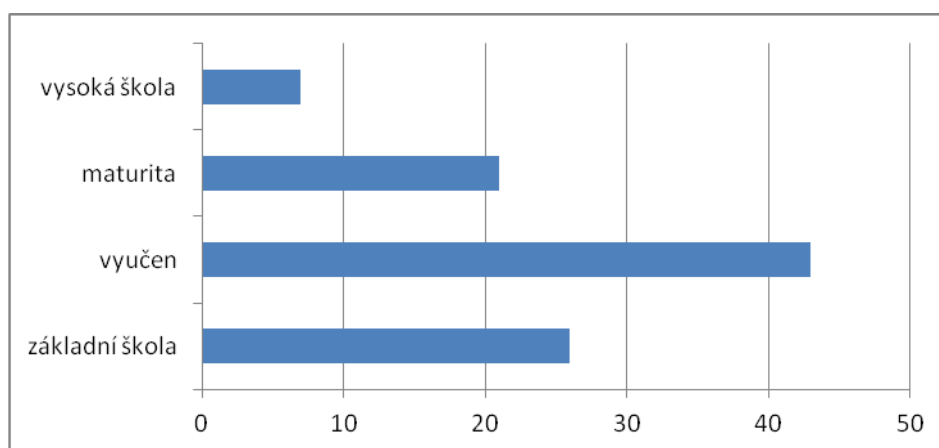
Hypotéza č. 5: Odsouzení upevňují ve výkonu trestu pracovní návyky.

5.2 Interpretace zjištěných faktů

V další části dotazníku byly otázky směřovány na aspekty, které ovlivňují socializační a resocializační proces odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody. Těmito aspekty jsou zejména vzdělání odsouzených, rodinné zázemí odsouzených, plnění programu zacházení, pracovní zařazení odsouzených apod.

V první otázce jsem se snažil zjistit, jakého vzdělání dotázaní dosáhli. Na tuto otázku odpovědělo 97 odsouzených. 26 respondentů uvedlo základní školu, 43 je vyučeno, 21 dosáhlo maturity a 7 respondentů vystudovalo vysokou školu.

Graf č. 5: Vzdělání odsouzených

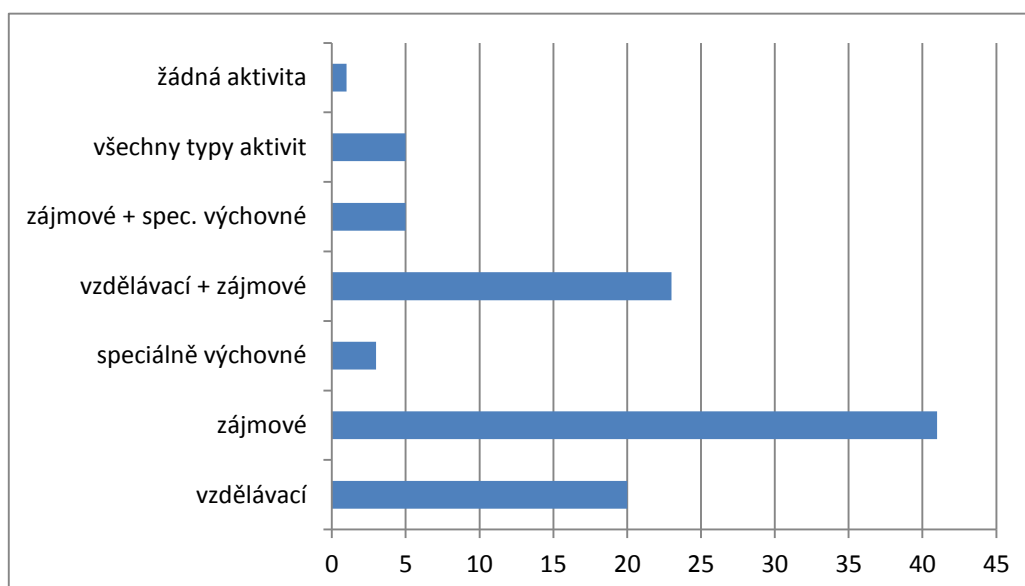

V otázkách č. 2 a č. 3 jsem se zajímal o rodinné zázemí odsouzených, zejména zda jsou v kontaktu s rodinou a kdo je chodí navštěvovat. Na otázku č. 1 odpovědělo všech 100 dotázaných shodně ano. To znamená, že kontakt s rodinou udržují všichni, ať pouze písemný, tak návštěvní. Na otázku č. 3 odpověděli všichni respondenti. V 79 případech navštěvuje odsouzené někdo z rodiny, v 11 případech jsou to kamarádi a 4 odsouzení uvedli, že je nikdo nenavštěvuje. Z vlastní praxe vím, že důvodem je zejména velká vzdálenost místa bydliště blízkých odsouzeného a s tím související vysoké náklady na cestování, nebo také špatný zdravotní stav, nevýhodné dopravní spojení, tíživá finanční situace apod. Návštěvy jsou pro odsouzené velmi důležité kvůli upevňování sociálních vztahů odsouzeného a zaměstnanci Věznice Rapotice se v tomto

případě snaží odsouzeným vyjít vstříc, i když kapacitní prostory určené pro realizaci návštěv jsou omezeny. Proto se snažíme realizovat v co největším počtu pro odsouzené, kteří splňují podmínky volného pohybu mimo věznici a plní aktivně a v celém rozsahu Program zacházení, návštěvy s opuštěním věznice v délce 3, 8 a 24 hodin. Pro odsouzené, kteří nesplňují podmínky pro udělení volného pohybu mimo věznici, ale aktivně se podílejí na plnění Programu zacházení, jsou realizovány návštěvy bez zrakové a sluchové kontroly.

Otázky č. 5, 6, 7, 8 a 9 se týkají Programu zacházení. V otázce č. 5 uvedlo 99 odsouzených, že si zvolilo standardní program zacházení. V jednom případě si odsouzený zvolil minimální program zacházení. Na otázku č. 6 odpovědělo 97 odsouzených, kteří si zvolili aktivity programu zacházení sami, ve dvou případech odsouzenému s výběrem aktivity pomohl vychovatel a v jednom případě si odsouzený nezvolil žádnou aktivitu. V otázce č. 7 jsem se zajímal, o jaké aktivity je největší zájem. Z výsledku šetření vyplynulo, že 20 odsouzených si zvolilo vzdělávací aktivity, 41 odsouzených si zvolilo zájmové aktivity, 3 odsouzení speciálně výchovné aktivity. Někteří odsouzení si vybrali ve 23 případech vzdělávací aktivitu společně se zájmovou a 5 odsouzených si zvolilo zájmovou aktivitu společně se speciálně výchovnou aktivitou. Všechny typy aktivit si zvolilo 5 odsouzených.

Graf č. 6: Jaké aktivity Programu zacházení jste si vybral?

Z výše uvedeného grafu vyplývá, že největší zájem mají odsouzení o zájmové aktivity. V otázce č. 8 jsem zjišťoval, jaká aktivita odsouzené nejvíce zaujala. Pro tuto interpretaci jsem zvolil zápis do tabulky, která bude pro přehled lepší.

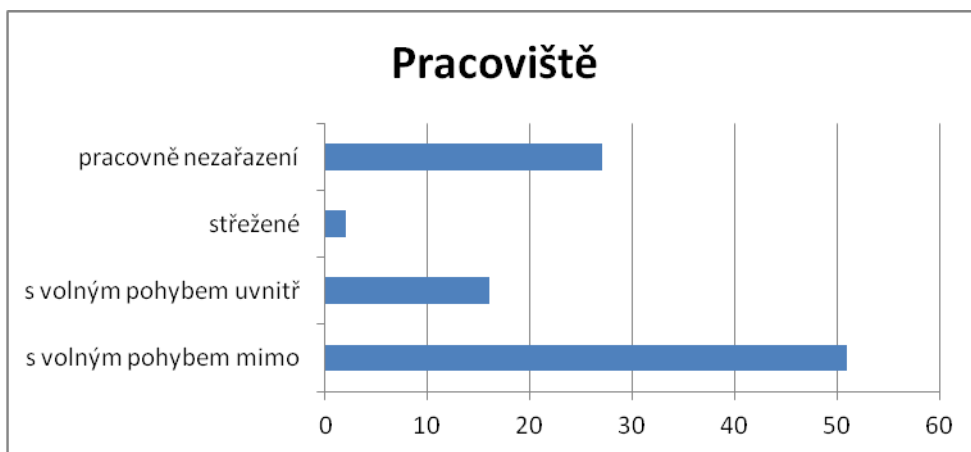
Tabulka č. 1: Která aktivita Vás nejvíce zaujala?

<i>Vzdělávací aktivity:</i>	<i>počet</i>	<i>Zájmové aktivity:</i>	<i>počet</i>
Dřevo a stavby	10x	Sportovní hry	20x
Dějepis	5x	Kroužek filmového diváka	6x
Základy ekonomie	3x	Kroužek keramiky	4x
Anglický jazyk	2x	Diskusní klub	4x
Německý jazyk	2x	Stolní tenis	4x
Český jazyk	1x	Rybářský kroužek	3x
Základy práce na PC	1x	Zahradkářský kroužek	2x
		Společenské hry	2x
		Relaxační techniky	2x
		Joga	1x
		Kondiční cvičení	1x
<i>Speciálně výchovné aktivity:</i>	<i>počet</i>		
Sociálně právní poradenství	4x		
Psychosociální výcvik	3x		
		Nezaujala žádná aktivita	16x
		Neuvedli	4x

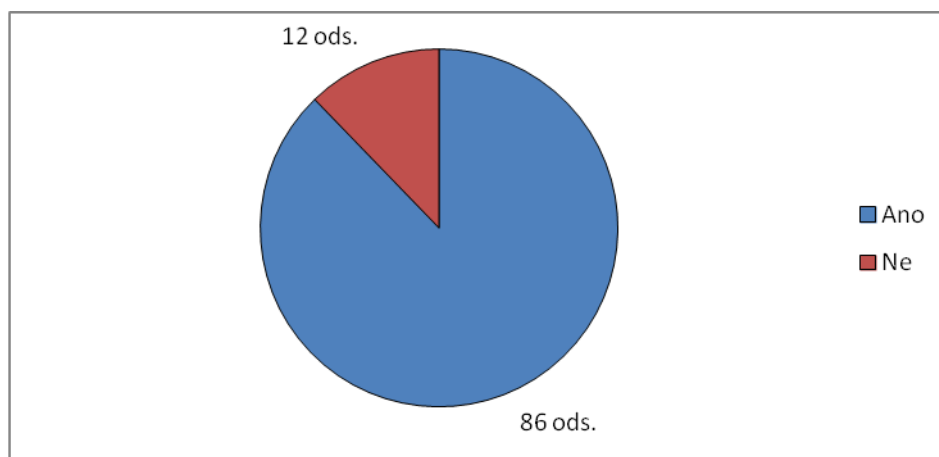
Díky zaměstnání se odsouzení dostanou ze stereotypu a ukrátí si dlouhou chvíli. Díky vydělaným penězům si mohou podporovat rodinu, splácet způsobené škody poškozeným způsobené trestnou činností, platit výživné, platit náklady výkonu trestu odnětí svobody, a nakonec si mohou přilepšit nákupem v kantýně. Všeobecně se tedy dá říci, že jim práce zpestřuje průběh výkonu trestu a je pro ně přínosem. V otázce č. 9 a č. 10 jsem zjišťoval kolik odsouzených je zaměstnáno a na jakém pracovišti a kolik odsouzených pracovalo před nástupem do výkonu trestu. Z dotázaných uvedlo, že je zaměstnáno celkem 69 odsouzených, z toho 51 odsouzených s uděleným pohybem mimo věznici, 16 odsouzených s volným pohybem uvnitř věznice, 2 odsouzení jsou zařazeni na střeženém pracovišti pod stálým dohledem strážného, 27 odsouzených

pracovně zařazeno není a 4 odsouzení na tuto otázku neodpověděli. Před nástupem do výkonu trestu dle zjištění pracovalo 86 odsouzených, 12 odsouzených nepracovalo a 2 odsouzení se nevyjádřili.

Graf č. 7: Na jakém pracovišti jste zařazen?

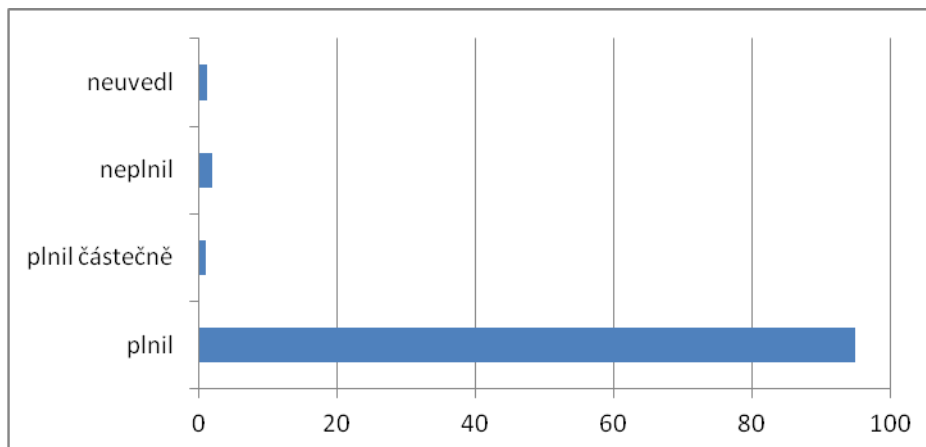
Graf č. 8: Pracoval jste před nástupem do výkonu trestu odnětí svobody?

Na otázku č. 11, jaké bylo poslední vyhodnocení Programu zacházení, odpovědělo 95 odsouzených, že plnilo stanovený program, 1 odsouzený odpověděl, že plnil částečně Program zacházení a 2 odsouzení uvedli, že Program zacházení neplnili. Ve dvou případech nebyla otázka zodpovězena. Odsouzený, který plnil částečně Program zacházení, zdůvodnil toto tím, že došlo k nedorozumění. Odsouzení,

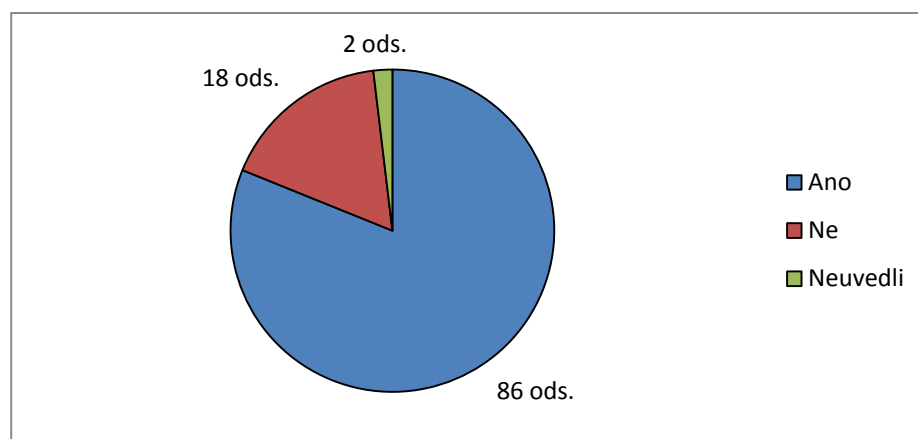
kteří Program zacházení v uplynulém období neplnili, uvedli jako důvod to, že dostali kázeňský trest.

Graf č. 9: Jaké bylo Vaše poslední vyhodnocení Programu zacházení?

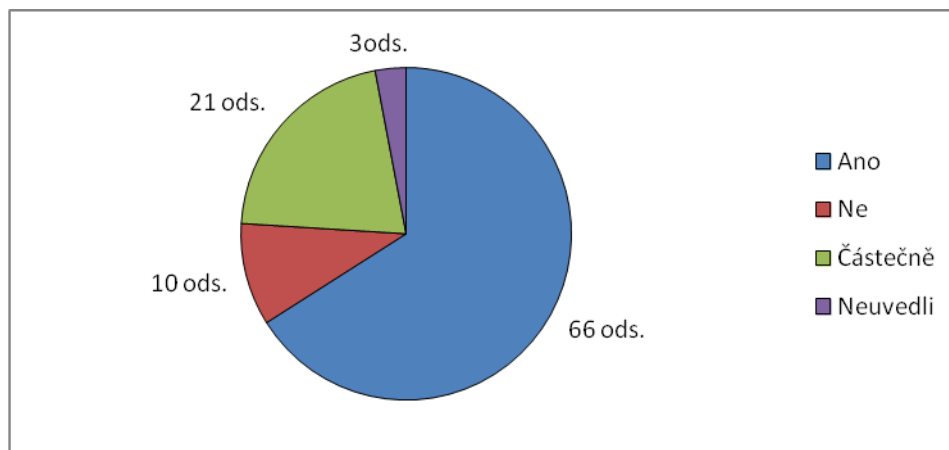
V otázce č. 12 jsem se zajímal, zda čas vymezený na aktivity programu zacházení je dostatečný. 86 odsouzených odpovědělo, že čas vymezený aktivitám Programu zacházení je hostečný. 18 odsouzených uvedlo, že je vymezený čas nedostatečný, 2 odsouzení se nevyjádřili. Ve Věznici Rapotice je čas vymezený na jednu aktivitu Programu zacházení hodina až hodina a půl, zpravidla dvakrát týdně na jednom oddělení.

Graf č. 10: Je čas vymezený pro realizaci aktivit Programu zacházení dostatečný?

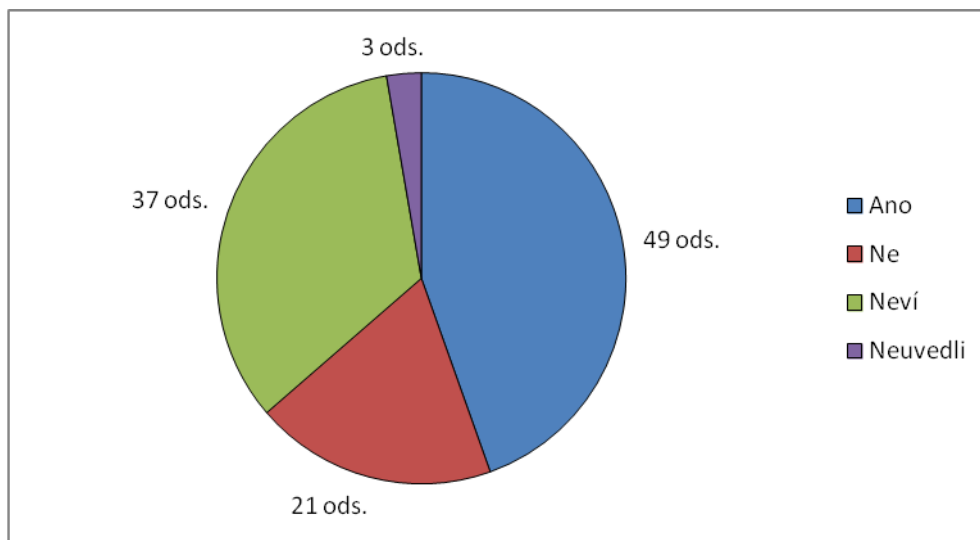
Otázkami č. 13, 14, 15 jsem se snažil zjistit, jaký vliv má Program zacházení na odsouzené, zda splňuje jejich očekávání a zda přispívá k jejich nápravě a zda využijí získané znalosti a dovednosti v civilním životě. Na otázku č. 13 odpovědělo kladně 66 odsouzených. U 10 odsouzených nesplňují aktivity Programu zacházení jejich očekávání. U 21 odsouzených jen částečně a 3 odsouzení se nevyjádřili.

Graf č. 11: Splňují aktivity Programu zacházení Vaše očekávání?

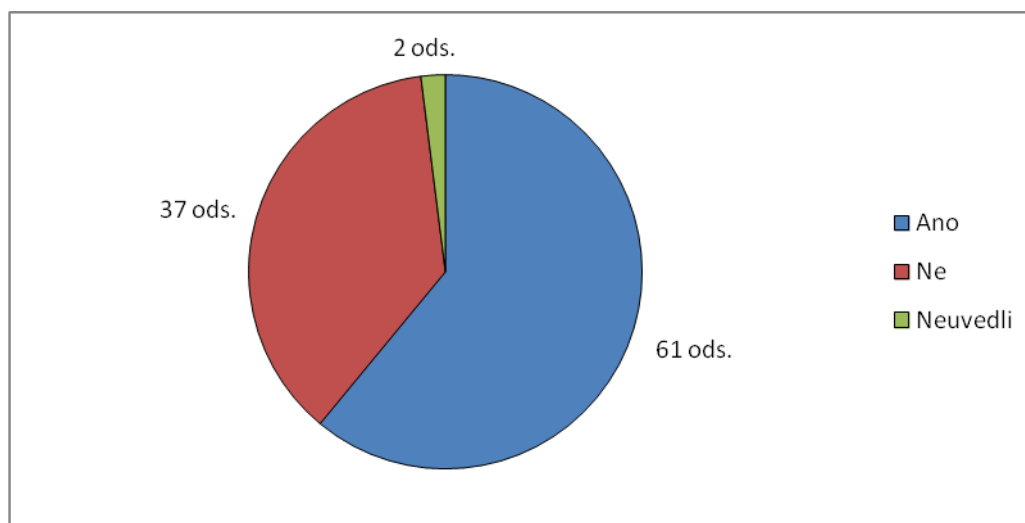
Otázka č. 14 mě velmi zajímala, protože výsledek je celkem pozitivní a důležitý pro pracovníky Vězeňské služby, kteří se podílejí na tvorbě a realizaci programu zacházení. 49 odsouzených uvedlo, že znalosti a dovednosti získané v rámci programu zacházení využijí v civilním životě. 21 odsouzených se vyjádřilo záporně. 37 odsouzených neví, zda využije získané znalosti a dovednosti a 3 odsouzení tuto otázku nevyplnili.

Graf č. 12: Využijete znalosti a dovednosti získané v aktivitách Programu zacházení v civilním životě?

Odpovědi na otázku č. 15 mě velmi překvapili. Nečekal jsem, že se kladně vyjádří tolik odsouzených. 61 odsouzených si myslí, že Program zacházení je kladně ovlivňuje a přispívá k jejich nápravě. 37 odsouzených se vyjádřilo záporně a 2 odsouzení se nevyjádřili.

Graf č. 13: Myslíte si, že Program zacházení Vás kladně ovlivňuje a přispívá k vaší nápravě a lepším možnostem pro začlenění do běžného života po výkonu trestu?

5.3 Vyhodnocení výzkumného šetření

Hypotéza č. 1: Program zacházení má kladný vliv na resocializaci odsouzeného.

Vzhledem ke zjištěným faktům, můžu konstatovat, že hypotéza č. 1 byla verifikována pro danou profilaci odsouzených. Většina odsouzených odpověděla na otázku č. 11, že si poslední vyhodnocení Programu zacházení plnili. Dále tuto hypotézu potvrzuje otázka č. 13, kde Program zacházení splňuje očekávání u 66 odsouzených a u 21 odsouzených částečně. V otázce č. 15 se vyjádřilo kladně 66 odsouzených, že Program zacházení je kladně ovlivňuje a přispívá k jejich nápravě a lepším možnostem pro začlenění do běžného života po výkonu trestu. Z tohoto zjištění vyplývá, že odsouzení plní Program zacházení a tím dodržují určitý režim a řád, formují sebekázeň a tím si vytvářejí podmínky pro lepší začlenění do normální společnosti.

Hypotéza č. 2: Aktivity Programu zacházení jsou důležitou součástí resocializačního procesu.

Tato hypotéza byla také verifikována pro danou profilaci odsouzených. Tuto hypotézu podporuje zejména otázka č. 14. Kdy většina z dotázaných odsouzených odpověděla, že znalosti a dovednosti získané v aktivitách Programu zacházení využijí v civilním životě. Dále tuto hypotézu podporuje i otázka č. 15. Proto jsou aktivity Programu zacházení důležitou součástí resocializačního procesu.

Hypotéza č. 3: Dosažené vzdělání odsouzených ovlivňuje plnění Programu zacházení.

Vzhledem ke zjištěným faktům, tato hypotéza nebyla verifikována pro danou profilaci odsouzených. Ze získaných faktů v otázce č. 11 je patrné, že Program zacházení v posledním hodnotícím období plnilo 95 odsouzených, 2 odsouzení neplnili z důvodu kázeňského trestu, 1 odsouzený plnil Program zacházení částečně. Dosažené vzdělání neovlivňuje plnění Programu zacházení.

Hypotéza č. 4: Odsouzení dávají přednost zájmovým aktivitám Programu zacházení před vzdělávacími a speciálně výchovnými aktivitami.

Na základě zjištěných faktů v otázce č. 7 a 8 lze konstatovat, že tato hypotéza byla verifikována pro danou profilaci odsouzených. Největší zájem je o zájmové aktivity, následují je vzdělávací aktivity a nejmenší zájem je o speciálně výchovné aktivity. Mám za to, že tento výsledek je ovlivněn také širší škálou zájmových aktivit, než aktivit vzdělávacích a speciálně výchovných.

Hypotéza č. 5: Odsouzení upevňují ve výkonu trestu pracovní návyky.

Tato hypotéza byla verifikována pro danou profilaci odsouzených, protože dle získaných údajů v otázce č. 9, je zaměstnáno celkem 69 odsouzených, z toho 51 odsouzených s uděleným pohybem mimo věznici, 16 odsouzených s volným pohybem uvnitř věznice, 2 odsouzení jsou zařazeni na střeženém pracovišti pod stálým dohledem strážného, 27 odsouzených pracovníčně zařazeno není a 4 odsouzení na tuto otázku neodpověděli. Z vlastní praxe vím, že odsouzení, kteří nebyli pracovníčně zařazeni, např. z důvodu nedostatku pracovních míst, zdravotního stavu atd., se podílí na úklidových a estetizacích pracích na odděleních.

Závěr

Stěžejním cílem práce bylo zjistit, zda má působení Programu zacházení pozitivní vliv na resocializaci odsouzeného. Myslím si, že toto se mi podařilo zjistit nejen v empirické části, zejména verifikací hypotézy č. 1, ale i v části teoretické, kdy jsem přiblížil problematiku a specifika Programu zacházení ve věznicích. Je dobré pro pracovníky Vězeňské služby vědět, že Program zacházení splňuje očekávání odsouzených, že jim vyhovuje rozsah i pestrá škála aktivit. Dále je pozitivní vědět, že má Program zacházení na odsouzené pozitivní vliv, že pomocí Programu zacházení upevňují odsouzení sebekázeň, pracovní návyky a odnesou si i některé znalosti a dovednosti do civilního života. Myslím si, že práce s odsouzenými nejen ve Věznici Rapotice, ale i ve věznicích po celé České republice je na vysoké úrovni a stojí také nemalé prostředky. Je si ale potřeba položit otázku, zda by tyto prostředky neměli být vynaloženy trochu jinak. Zejména na prevenci předcházení trestné činnosti apod. Dále je potřeba se také zamyslet nad tím, jestli se pracuje stejně i s poškozenými trestnou činností. Zda jsou taky nějaké programy, které jim pomohou překonat různé traumata apod., zdali je pro ně celé řada organizací a sdružení, které jim pomohou, tak jako pomáhají odsouzeným. Resocializace odsouzených je nelehký úkol, ale pro moderní společnost, kdy kriminalita narůstá rekordním tempem, je to úkol nezbytný. Ve své práci jsem si ověřil, že práce s odsouzeným je velice důležitá a společnosti se víceméně vyplatí.

V závěru mohu konstatovat, že stanovený cíl této bakalářské jsem splnil.

Použitá literatura

Černíková V. a kol., *Sociální ochrana terciální prevence, její možnosti a limity*, Plzeň: A.Čeněk 2008, ISBN: 978-80-7380-138-0, 163 s.

Černíková V., *Sociální ochrana*, Praha: Policejní akademie ČR 2005, ISBN: 80-7251-207-2, 244 s.

Drbohlav A., *Trest smrti versus trest života*, Hr.Králové: Gaudeamus 2005, ISBN: 80-7041-163-5, 143 s.

Fischer S., *Etopedie v penitenciární praxi*, Ústí nad Labem: MINO 2006, ISBN: 80-7044-772-9, 183 s.

Fischer S., *Sociální patologie*, Praha: Grada 2009, ISBN: 978-80-247-2781-3, 224 s.

Jůva V., *Základy pedagogiky pro doplňující pedagogické studium*. Brno: Portál, 2001. ISBN 80-85931-95-8

Jůzl M., *Sociálně pedagogická role církve v penitenciární praxi*, Brno: Institut mezioborových studií Brno, 2011, ISBN 978-80-87182-03-1, 184 s.

Matoušek O., *Specifika různých cílových skupin a práce s nimi*, Praha: Portál 2005, ISBN: 80-7367-002-X, 351 s.

Mitáš V., *Duchovenská služba v peniterciárním prostředí*, Praha: Občanské sdružení, Vězeňská duchovenská péče a Institut vzdělávání Vězeňské služby České republiky, 2007.

Netík K., Netíková D., Hájek S., *Psychologie v právu*, 1. Vydání, Praha: C. H. Beck, 1997. ISBN 80-7179-177-6, 140 s.

Němec J. a kol., *Vzdělávání žáků se sociálním znevýhodněním*, Brno. Paido 2009, ISBN: 978-80-210-5033-4, 381 s.

Stankowski A., *Nástin problematiky etopedie a sociální patologie*, Ostrava: Ostravská universita 2004, ISBN: 80-7042-360-9, 142 s.

Sochůrek J., *Nástin vybraných problémů forezní psychologie II. díl*, Liberec: 2002.
ISBN 80-7083-680-6

Sochůrek J., *Kapitoly z penologie II. díl*, Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2007.
ISBN 978-80-7372-204-3, 77 s.

Štablová R., *Drogy, kriminalita a prevence*, Praha: Policejní akademie ČR 1999, ISBN:
80-7251-018-5, 205 s.

Vágnerová M., *Psychopatologie pro pomáhající profese*, Praha: Portál 2008, ISBN:
978-80-7367-414-4, 870 s

Vízdal F., *Techniky poznávání osobnosti*, Brno: Institut mezioborových studií 2005.

Zapletal J. a kol., *Aktuální problémy kriminologie*, Praha: Policejní akademie ČR
2009, ISBN: 978-80-7251-316-1, 245 s.

Zapletal J. a kol., *Prevence kriminality*, Praha: Policejní akademie ČR 2005, ISBN: 80-
7251-200-5, 108 s.

Časopisy a jiné zdroje

České vězeňství 3/2010, 2/2011, 1/2012, a 2/2012, Praha , ISSN 1213-9297

Kolektiv učitelů IV VS ČR v Brně, *Učební texty I*, IV VS ČR Brno 1994, 179 s.

NGŘ č. 15/2011, *o organizaci duchovní služby*

NGŘ č. 21/2010, kterým se stanoví úkoly zaměstnanců a příslušníků Vězeňské služby
České republiky

Prezentace Věznice Rapotice

Všeobecná deklaráce lidských práv

Vyhláška ministerstva spravedlnosti 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu
odnětí svobody

Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody

Internetové zdroje

www.vscr.cz

www.justice.cz

www.juristic.cz

www.wikipedia.cz

Seznam tabulek a grafů

Tabulka č. 1: Která aktivita Vás nejvíce zaujala?

Graf č.1: Profilace odsouzených v jednotlivých typech věznic

Graf č. 2: Věková profilace odsouzených

Graf č. 3: Skladba prvovězněných a vícekrát vězněných odsouzených

Graf č.4: Rodinný stav odsouzených

Graf č. 5: Vzdělání odsouzených

Graf č. 6: Jaké aktivity Programu zacházení jste si vybral?

Graf č. 7: Na jakém pracovišti jste zařazen?

Graf č. 8: Pracoval jste před nástupem do výkonu trestu odnětí svobody?

Graf č. 9: Jaké bylo Vaše poslední vyhodnocení Programu zacházení?

Graf č. 10: Je čas vymezený pro realizaci aktivit Programu zacházení dostatečný?

Graf č. 11: Splňují aktivity Programu zacházení Vaše očekávání?

Graf č. 12: Využijete znalosti a dovednosti získané v aktivitách Programu zacházení v civilním životě?

Graf č. 13: Myslíte si, že Program zacházení Vás kladně ovlivňuje a přispívá k vaší nápravě a lepším možnostem pro začlenění do běžného života po výkonu trestu?

Seznam použitých zkratk

VTOS	výkon trestu odnětí svobody
SOVT	speciální oddělení výkonu trestu

Seznam příloh

Příloha č. 1: Program zacházení ve VTOS

Příloha č. 2: Dotazník

Příloha č. 1

Program zacházení ve VTOS

Kód vězně:

Příjmení:

Jméno:

	Cíle programu	
1.	Pracovní aktivity práce ve prospěch věznice	
2.	Vzdělávací aktivity Studuje ŠVS: ne Počet hodin studia na ŠVS: 0,0000	
3.	Speciálně výchovné aktivity	
4.	Zájmové aktivity	
5.	Oblast utváření vnějších vztahů	

Přiřazené aktivity

Kód aktivity	Typ aktivity	Název aktivity
--------------	--------------	----------------

Tento program zacházení jsem si zvolil a zavazuji se jej plnit datum podpis odsouzeného
datum podpis speciálního pedagoga
datum Schvaluji: podpis ŘV /I.ZŘV

Příloha č. 2

DOTAZNÍK

Tento dotazník je anonymní a bude sloužit pouze pro studijní účely. Prosím zaškrtněte nebo doplňte Vaši odpověď.

- Typ věznice : a) dohled b) dozor
- Ve výkonu trestu : a) poprvé b) podruhé c) vícekrát
- Věk: a) do 20 let b) 21 - 30 let c) 31 - 40 let
- d) 41 - 50 let e) 51 - 60 let f) 61 a více let
- Stav : a) svobodný b) ženatý c) rozvedený
- d) vdovec e) druh/družka
-

1. Uveďte, jakého nejvyššího vzdělání jste dosáhl?
2. Jste v kontaktu s rodinou?
 - a) ano
 - b) ne
3. Kdo Vám chodí na návštěvu?
 - a) rodina
 - b) přátelé
 - c) kamarádi
 - d) někdo jiný (kdo) :.....
4. Rozumíte Vám stanovenému Programu zacházení?
 - a) ano
 - b) ne
5. Jaký program zacházení jste si zvolil?
 - a) standardní
 - b) minimální
6. Jakým způsobem jste si vybíral aktivity Programu zacházení?
 - a) vybral jsem si je sám
 - b) doporučil mi je spoluvězeň
 - c) doporučil mi je vychovatel
 - d) doporučil mi je speciální pedagog
 - e) doporučil mi je psycholog
 - f) jiným způsobem (jakým) :.....

7. Jaké aktivity Programu zacházení jste si vybral?

- a) vzdělávací
- b) zájmové
- c) speciálně výchovné
- d) žádné

8. Která aktivita Vás nejvíce zaujala?

9. Na jakém pracovišti jste zařazen?

- a) s volným pohybem mimo věznici
- b) s volným pohybem uvnitř věznice
- c) na střeženém pracovišti
- d) nejsem pracovníčně zařazen

10. Pracoval jste před nástupem výkonu trestu odnětí svobody?

- a) ano
- b) ne

11. Jaké bylo Vaše poslední vyhodnocení Programu zacházení?

- a) plnil
- b) plnil částečně (důvod).....
- c) neplnil (důvod).....

12. Je čas vymezený pro realizaci Programu zacházení podle Vás dostatečný?

- a) ano
- b) ne

13. Splňují aktivity Programu zacházení Vaše očekávání?

- a) ano
- b) ne
- c) částečně

14. Využijete znalosti a dovednosti získané v aktivitách Programu zacházení v civilním životě?

- a) ano
- b) ne
- c) nevím

15. Myslíte si, že Program zacházení Vás kladně ovlivňuje a přispívá k vaší nápravě a lepším možnostem pro začlenění do běžného života po výkonu trestu?

- a) ano
- b) ne

Děkuji za vyplnění.